

THE GREAT COLLECTION V

ชุด ปุ ช นี ย บุ ค ค ล

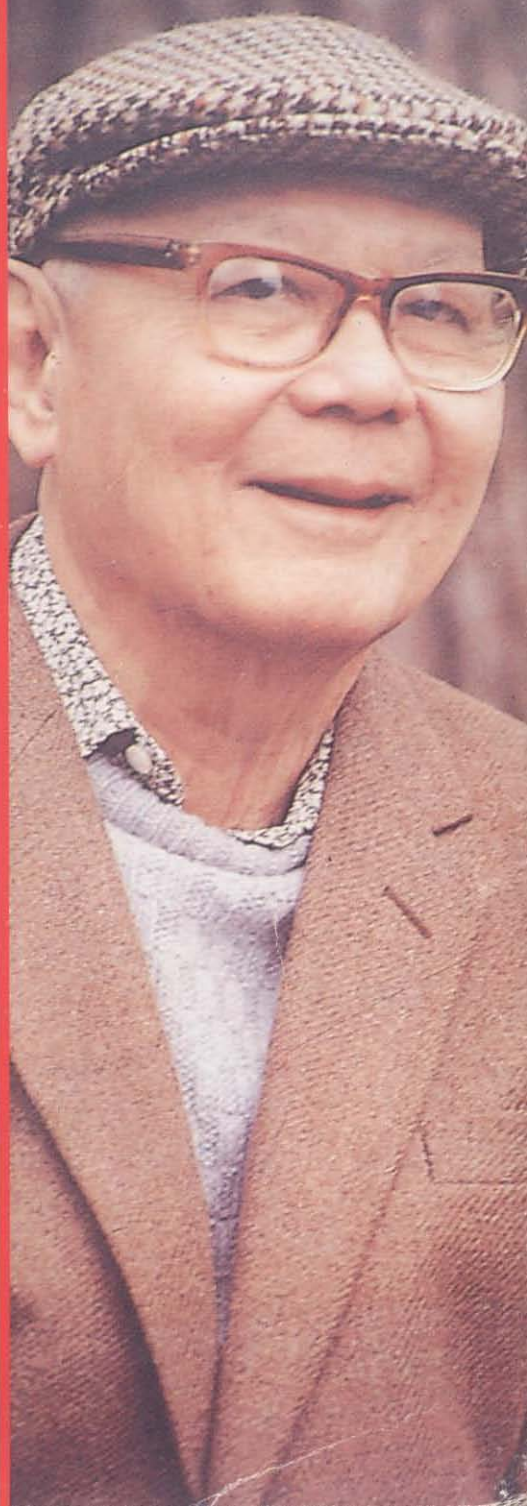
ประวัติและความคิด 1

ดร.ป๋วย องภากรณ์

ปรมาจารย์ทางเศรษฐกิจ-การคลัง

ผลงานและทรรศนะทางการเงิน-การคลัง

ห้ามซื้อขาย

TASTE®
INTERCONTINENTAL

TASTE®
INTER/CONTINENTAL
shirts, casual, underwear and accessories.

ชุด ปุ ช นี ย บุ ค ค ล

ประวัติและความคิด 1

ดร. บั๊ว ย อิงภากรณ์

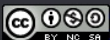

ปรมาจารย์ทาเศรษฐกิจ-การคลัง

ChangeFusion สสส. เครือข่ายจิตอาสา
Volunteer Spirit Network

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่ผลงานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

คำนำของบรรณาธิการ

ผมได้รับการทบทวนจากหนังสือพิมพ์ “คู่แข่งธุรกิจ” ว่า ให้ลองช่วยคิดว่า ผลงานเขียนของอ.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มีมากพอและมีเนื้อหาทันสมัยพอที่จะนำมาพิมพ์เป็นชุด เพื่ออภินันทนาการผู้ซื้อหนังสือพิมพ์ “คู่แข่งธุรกิจ” รายสัปดาห์ได้หรือไม่ ในฐานะของลูกศิษย์และคนที่ได้เคยศึกษาวิจัยและเขียนหนังสือเรื่อง “ศึกษามหาชนและความคิดของป๋วย อึ๊งภากรณ์” ผมเห็นว่าเป็นเรื่องน่าสนใจและเป็นประโยชน์มากที่จะมีการนำงานของอ.ป๋วยมาตีพิมพ์ซ้ำ เพื่อเผยแพร่ในวงที่กว้างมากขึ้นงานเขียนของอ.ป๋วย ส่วนใหญ่ยกเว้นตำรา 2 เล่มเรื่อง “การคลัง” และ “เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย” เป็นงานเขียนชิ้นสั้นๆ ซึ่งตีพิมพ์ในที่ต่างๆ อย่างกระจัดกระจาย ได้มีผู้รวบรวมงานเขียนสั้นๆ เหล่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบทความมาตีพิมพ์เป็นเล่ม ทั้งเล่มเล็กและเล่มใหญ่เนื่องในโอกาสต่างๆ โดยบรรณาธิการต่างๆ และโดยสำนักพิมพ์ต่างๆ ซึ่งหลายเล่มมีบทความที่ซ้ำกันอยู่บ้าง หนังสือเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีวางขายอยู่ในตลาดแล้ว

ผมตั้งใจจะรวบรวมงานเขียนของอ.ป๋วย เป็นชุดต่างๆ โดยใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาหาเรื่องที่ผมเห็นว่าเนื้อหาสาระดีเด่นเป็นประโยชน์ที่จะพิมพ์ซ้ำ ไม่คิดจะพิมพ์งานทั้งหมด ซึ่งมีมากและบางชิ้นเป็นบทความเบ็ดเตล็ดหรือมีลักษณะซ้ำกัน ผู้สนใจจริงๆ น่าจะไปค้นได้ที่ห้องสมุดอ.ป๋วย ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ การจัดเป็นชุดนั้นผมพิจารณาทั้งในแง่แนวเรื่อง และช่วงเวลาที่อ.ป๋วย เขียนขึ้น และช่วงเวลาหรือยุคสมัยที่อ.ป๋วย เขียนถึงประกอบกัน โดยผมจะเขียนแนะนำเชิงวิเคราะห์ถึงประวัติของบทความความคิดของอ.ป๋วย ในฐานะปัญญาชนคนสำคัญของเมืองไทย และเขียนแนะนำที่มาและลักษณะของบทความที่ผมเลือกมาเข้าชุดกัน เพื่อเป็นการช่วยปูพื้นฐานให้ผู้อ่านที่ไม่คุ้นเคยหรือลืมเลือนอ.ป๋วย ไปแล้ว ได้อ่านงานแต่ละชุดอย่างสะดวก และมีความเข้าใจเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสำหรับคนอ่านรุ่นใหม่ ที่อาจจะไม่เคยได้ยิน

ชื่อ อ.ป๋วย หรือไฉนเพียงเลือนราง น่าจะเป็นคนที่ได้ประโยชน์จากงานชุดนี้มากที่สุดแต่คนรุ่นเก่าที่สนใจก็จะได้ประโยชน์ใ้มน้อยไปกว่ากัน

งานชุดนี้ผมใช้ชื่อว่า “อดีตชีวิตประวัติและทัศนะทางสังคมและการเมือง” โดยได้เลือกงานเขียนของอ.ป๋วย ที่เขียนถึงประสบการณ์ในชีวิตของท่าน และผู้ที่ท่านเกี่ยวข้องด้วย ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงช่วงเป็นนักศึกษาและเป็นเสรีไทย รวมทั้งบทความที่มองชีวิตย้อนหลังของท่านในช่วงที่ท่านมีอายุ 60 ปี แต่ไม่ได้รวมเรื่องที่ท่านเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และหลังจากนั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ผมอยากแยกไว้เป็นชุดต่างหาก การใช้คำว่า “อดีตชีวิตประวัติ” เป็นคำที่ผมเลือกมาใช้ โดยที่อ.ป๋วย คงไม่ได้ตั้งใจจะเขียนอดีตชีวิตประวัติของท่าน แต่งานเขียนสั้น ๆ ที่มีลักษณะพื้นความหลังเกี่ยวกับชีวิตของตัวเอง อ.ป๋วย ที่อ.ป๋วยเขียนหรือพูดเอง น่าจะถือเป็นงานประเภทอดีตชีวิตประวัติได้ แม้จะไม่ได้เขียนอย่างต่อเนื่องครบถ้วน แต่ก็สะท้อนให้เห็นท่วงท่าของการเขียน ฝีมือการเขียน อารมณ์ ความรู้สึก บุคลิก นิสัย แม้คิดจากมุมมองของเจ้าของประวัติเอง ซึ่งให้รสชาติต่างไปจากงานชีวิตประวัติ และผลงานของอ.ป๋วย ที่มีผู้เขียน (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกศิษย์ลูกหา) ไว้เป็นจำนวนมากด้วยกัน

การเรียงลำดับเรื่องในเรื่องหนังสือชุดนี้ ใช้วิธีเรียงตามลำดับยุคสมัยที่อ.ป๋วย กล่าวถึง ไม่ได้เรียงตามปีที่ท่านเขียน หรือตีพิมพ์ครั้งแรก เพราะตั้งใจจะให้ผู้อ่านได้อ่านเรื่องราวของชีวิตของท่านอย่างต่อเนื่องตามลำดับเหตุการณ์ในชีวิต แม้จะมีบทความที่กล่าวถึงเหตุการณ์ย้อนหลังเหลื่อมล้ำกันบ้างเนื่องจากบทความเหล่านี้ท่านเขียนขึ้นในโอกาสต่างกัน แต่โดยส่วนใหญ่แล้วคิดว่าน่าจะช่วยเสริมกันและกันได้ตีพิมพ์ได้ในปีพ.ศ.ที่เขียนและพิมพ์ครั้งแรกของบทความแต่ละบทความไว้ด้วยเพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่าเป็นการเขียนย้อนหลังไปและเพื่อจะได้ตระหนักถึงบรรยากาศของช่วงเวลาที่ท่านเขียน บทความส่วนใหญ่ในชุดนี้เขียนในช่วงปี 2510-2519 ซึ่งเป็นช่วงที่อ.ป๋วยมีอายุอยู่ในช่วง 50-60 ปี เป็นช่วงที่ท่านได้ประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานในฐานะผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และที่ปรึกษากระทรวงการคลัง และกำลังเปลี่ยนความสนใจมาเป็นนักการศึกษาและนักปฏิรูปสังคมมากขึ้น โดยท่านได้ลาออกจากตำแหน่ง

แห่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อมาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เต็มตัวในปี 2514 เป็นอาจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัย ในอังกฤษช่วงปี 2515-2516 เป็นที่ปรึกษาเศรษฐกิจของรัฐบาลรักษาการ หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในช่วงปี 2516-2517 และเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2518-2519

งานเขียนส่วนใหญ่ของอ.ป๋วย เป็นงานบทความหรือปาฐกถา สุนทรพจน์ทางเศรษฐกิจ การศึกษา การเมืองและสังคม มีลักษณะเป็นงานวิชาการ ไม่ได้พูดถึงตัวเองมากนัก งานชุดนี้มีลักษณะพิเศษ ที่ส่วนใหญ่ท่านเขียนขึ้น เพราะมีคนขอให้เขียนลงในหนังสือที่ระลึกงานศพ หรือนิตยสารในหน่วยงานที่ท่านเกี่ยวข้องอยู่ เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทย คณะเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ซึ่งท่านคงรู้สึกมีความเป็นกันเองมากกว่าที่จะตั้งใจเขียนเรื่องประวัติชีวิตของตนเอง เผยแพร่ต่อสาธารณชนในวงกว้าง อย่างไรก็ตาม เมื่อภายหลังมีผู้มาขอไปพิมพ์รวมเล่มกับบทความอื่นๆ ท่านก็ไม่ขัดข้อง เข้าใจว่าเพราะท่านคงมีความคิดแบบครุฑที่อยากให้ประสบการณ์และแง่คิดของท่านมีประโยชน์ต่อผู้อื่น ซึ่งในทรรศนะของบรรณาธิการก็เห็นว่า งานเหล่านี้มีประโยชน์ไม่น้อยกว่าบทความทางวิชาการส่วนใหญ่ของท่าน และเป็นงานที่สะท้อนบุคลิก อุปนิสัย ปรัชญาชีวิต และให้อารมณ์ความรู้สึกของความเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตชีวากว่าบทความชุดอื่นๆ ด้วยซ้ำ

ทั้งนี้ก็คงเนื่องมาจากเหตุผล 2 อย่างคือ ประการแรก สติปัญญาและฝีมือการเขียนหนังสือของท่านอยู่ในเกณฑ์ดีมาก ใช้ภาษาเรียบง่าย กระตือรือร้น สื่อความหมายได้ชัดเจน สวยงาม ประการที่ 2 ความเป็นคนจริงใจ เปิดเผย ตรงไปตรงมา ทำให้งานเขียนที่นำมารวมในชุด มีเสน่ห์ในตัว อย่างชนิดที่ถ้ามีการประกวดวรรณกรรม ประเภทอัตตชีวประวัติ สารคดี หรือบทความงานเขียนชุดนี้ก็อยู่ในข่ายที่จะได้รางวัลดังกล่าว

วิทยากร เชียงกุล

พฤศจิกายน 2535

สารบัญ

คำนำของบรรณาธิการ	
ชีวิตและงานของป๋วย อึ๊งภากรณ์	7
บันทึกเรื่องชื่อป๋วย	19
ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่	22
เสียดายโอกาส	42
แตกเนื้อหนุ่ม 2475	45
LABOR OMNIA VINCTI	53
ฟังไม่ได้ศัพท์ จับเอามากระเดียด	57
เรียนเพื่อสอบ หรือสอบเพื่อเรียน หรือเรียนเพื่อเรียน	61
เรียนให้เก่ง	65
ประวัติย่อ และบรรณานุกรมงานเขียนของ อ.ป๋วย	75

ชีวิตและผลงาน ของป๋วย อึ้งภากรณ์

โดย...วิทยากร เชียงกูล*

อ.ป๋วยเกิดที่กรุงเทพฯ ในปี 2459 ในครอบครัวของพ่อค้า แพปลา ซึ่งเป็นชาวจีนอพยพ ทางด้านแม่เป็นคนเชื้อสายจีนไทย อ.ป๋วยเป็น ลูกชายคนที่ 4 ในครอบครัวที่มีพี่น้อง 7 คน พ่อเสียชีวิตตั้งแต่ตอนที่อ.ป๋วยอายุได้สิบขวบเศษ ครอบครัวจึงอยู่ในฐานะลำบาก แต่เนื่องจากแม่ของอ.ป๋วยเป็นคนเข้มแข็งและเห็นความสำคัญของการส่งลูกให้ได้รับการศึกษา อ.ป๋วยจึงมีโอกาสได้รับการศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญ ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนที่มีชื่อเสียง

ภูมิหลังเช่นนี้นับว่ามีส่วนสำคัญในพัฒนาการของอ.ป๋วยในเวลาต่อมา ไม่แต่เพียงในเรื่องโอกาสได้รับการศึกษาและประสบการณ์ชีวิตที่ต่อสู้ดิ้นรนเท่านั้น ในด้านบุคลิกของแม่ ซึ่งอ.ป๋วยเล่าว่า เป็นคนมีมานะ เด็ดเดี่ยว รักอิสรภาพและเสรีภาพ ซื่อสัตย์สุจริต ใจกว้าง เมตตากรุณา ก็คงจะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของอ.ป๋วยอย่างสำคัญ

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน

*(พิมพ์ครั้งแรกใน 72 ปี อาจารย์ป๋วย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2531)

*ปรับปรุงจากปาฐกถาในงานครบรอบ 72 ปี อาจารย์ป๋วย

2475 อ.ป๋วยกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษา 8 และครุ่นคิดอยู่แต่เรื่องอยากเรียนจบเพื่อหางานทำช่วยครอบครัว การศึกษาในโรงเรียนได้แยกปัญหาการเมืองการปกครองออกไป จนเหมือนอยู่คนละโลก แต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ได้ทำให้ความรู้สึกในเสถียรภาพแห่งชีวิตของคนที่มาจากชนชั้นกลางค่อนข้างอ.ป๋วยเกิดการสั่นคลอนด้วยเหมือนกัน และอ.ป๋วยก็ได้แสวงหาคำตอบข้อสงสัยของเขาพร้อมกับเพื่อน 2-3 คน ด้วยการชักชวนกันอ่านหนังสือปรัชญาการเมืองของรูสโซว์ วอลแตร์ โซล่า จอน สจ๊วต มิล ฯลฯ

ความที่อ.ป๋วยเป็นคนเก่งในวิชาภาษาฝรั่งเศสและคณิตศาสตร์ ทำให้ทางโรงเรียนอัสสัมชัญจ้างเขาเป็นครูเมื่อเขาจบชั้นมัธยมศึกษา 8 แม้ว่าขณะนั้นเขาจะมีอายุเพียง 17 ปี อ.ป๋วยจึงได้เป็นกำลังหลักในการหาเลี้ยงครอบครัวมาตั้งแต่เป็นเด็กหนุ่ม

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ส่งผลโดยรวมต่อคนที่มาจากครอบครัวยากจนอย่างอ.ป๋วย ที่สำคัญประการหนึ่งคือ ทำให้มีการตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิดรับคนโดยไม่จำกัดจำนวน เก็บค่าธรรมเนียบต่ำ และนักศึกษาไม่จำเป็นต้องมาเรียนตอนกลางวัน อ.ป๋วยจึงทำงานไป เรียนธรรมศาสตร์ไป จนจบปริญญาตรีธรรมศาสตร์บัณฑิต ธรรมศาสตร์ในเวลานั้นมีปรัชญาการศึกษาในแนวที่กว้างคือ ศึกษาทั้งกฎหมาย เศรษฐศาสตร์ การเมือง และสังคม ยังไม่ได้แยกสาขามากเหมือนอย่างปัจจุบัน

ต่อมาเมื่อ อ.ป๋วยสอบแข่งขันได้ทุนรัฐบาลไทยไปเรียนที่อังกฤษ อ.ป๋วยเลือกไปลอนดอน สจูด ออฟ อีโคโนมิก เพราะเห็นว่าที่นั่นได้รับ

อิทธิพลมากมายๆ กับธรรมชาติ คืออิทธิพลจากฝรั่งเศส ศึกษาในแง่ที่กว้าง การศึกษาค้นคว้า เชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง แม้ว่าเศรษฐศาสตร์การเมืองในสมัยนั้นเป็นเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบคลาสสิกยังไม่ได้เป็นแบบมาร์กซิสต์หรือแบบสังคมนิยม แต่ก็ทำให้ อ.ป๋วยมีพื้นฐานความรู้และความคิดที่เปิดกว้าง

ช่วงสงครามโลก อ.ป๋วยอาสาสมัครเป็นเสรีไทยโดตรัมกลับมาปฏิบัติงานใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นในเมืองไทยพักหนึ่ง พอสงครามโลกเล็กก็กลับไปเรียนต่อและก็จบปี 2492 ตัดสินใจจะกลับมาทำงานเมืองไทย ซึ่งสมัยนั้นคนที่จบดอกเตอร์ทางเศรษฐศาสตร์มีน้อยมาก ถ้าอ.ป๋วยจะทำงานในเมืองนอก หรือว่าทำงานองค์การระหว่างประเทศ ก็คงจะได้การ แต่ อ.ป๋วยเลือกที่จะกลับมารับราชการเพราะมีความรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณภาษีของประชาชน อยากจะกลับมาช่วยพัฒนาประเทศ ท่านจึงกลับมาเมืองไทยพร้อมกับภรรยาชาวอังกฤษ ที่เป็นนักสังคมสงเคราะห์ที่มีความคิดก้าวหน้าแบบนักอุดมคติ

เศรษฐกิจเมืองไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง มีความปั่นป่วนวุ่นวายกันพอสมควร เพราะก่อนหน้านั้นเราไม่ค่อยมีนักเศรษฐศาสตร์ เราไม่มีการวางแผนเศรษฐกิจ สมัยหลัง 2475 อ.ปรีดี พนมยงค์ พยายามจะวางแผนแต่ก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ฉะนั้น เรื่องแผนเศรษฐกิจหรือเรื่องเศรษฐศาสตร์นี่คนกลัวมาก นี่ถือว่าเป็นพวกสังคมนิยม รัฐบาลก็เลยบริหารประเทศไปวัน ๆ ไม่ได้มีแผนพัฒนา หลังสงครามก็มีปัญหาหลายอย่าง หนึ่งต้องเสียค่าปรับให้พวกอังกฤษ เพราะว่าเราไปร่วมมือกับญี่ปุ่นต้องเสียข้าวเสียค่าชดใช้ต่างๆ ให้พวกสัมพันธมิตร สองก็เรื่อง

เงินเพื่อ ค่าครองชีพสูง ตามเรื่องฐานะการเงิน การคลัง เพราะว่ารัฐบาลสมัยนั้นไม่มีทั้งความสามารถหรืออุดมคติที่จะพัฒนาชาติบ้านเมือง

เมื่ออ.ป๋วยกลับมาในปี 2492 เป็นช่วงที่รัฐบาลทหารของจอมพลป.พิบูลสงคราม ปกครองประเทศอยู่ แต่อ.ป๋วยก็ไม่ได้สนใจนัก มีความคิดแต่ว่าอยากจะเข้าไปช่วยพัฒนาประเทศ ความคิดอ.ป๋วยโดยพื้นฐานเป็นความคิดเศรษฐศาสตร์เสรีนิยมแบบตะวันตก คืออยากจะให้มีการค้าเสรี มีการลงทุนแบบเสรีไม่ค่อยเห็นด้วยที่รัฐบาลจะเข้าไปแทรกแซงในเรื่องต่างๆ อยากจะให้ปล่อยเสรีมากกว่า ในช่วงแรกๆ นั้นงานเขียนของอ.ป๋วยยังไม่ค่อยมาก แต่มีหนังสืออยู่เล่มหนึ่งเรื่อง เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย ที่ทำให้เรามองเห็นแนวความคิดของอ.ป๋วยได้อย่างชัดเจน หนังสือเล่มนี้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 2498 มาจากคำบรรยาย อ.ป๋วย นอกจากทำงานกระทรวงการคลังแล้ว ก็สอนหนังสือด้วย พยายามที่จะเผยแพร่ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ เพราะว่ามีคนจบทางเศรษฐศาสตร์ไม่ค่อยมีความรู้ทางเศรษฐกิจมีน้อย

ในหนังสือตำราเล่มนี้พูดถึงหลักเศรษฐศาสตร์ และอธิบายสภาพเศรษฐกิจไทยแบบต่างๆ ไป พูดถึงปัญหาชาวนาบ้าง อ.ป๋วยเห็นตั้งแต่ตอนนั้นแล้วว่าชาวนาขายข้าวได้ราคาต่ำ แต่อ.ป๋วยก็ยังมองแบบนักเศรษฐศาสตร์ตะวันตก คือ มองว่า หนึ่ง เป็นเพราะชาวนาไม่รู้ข่าวสารเรื่องราคา รู้ช้ากว่าพ่อค้า จึงเสียเปรียบพ่อค้า สอง ไม่มีความสามารถในเรื่องการขาย ไม่สามารถที่จะไปขายในตลาดด้วยตนเอง ทางแก้ก็คือว่า จะต้องให้ข่าวสารแก่ชาวนามากขึ้น แล้วก็ส่งเสริมการตลาด แต่ว่ารัฐบาลก็ไม่ได้สนใจ อ.ป๋วยก็คงไม่ได้คิดว่าเป็นปัญหาใหญ่ ไม่ได้ผลักดัน

อย่างจริงจัง ตัวอ.ป่วยเองก็ทำงานทางด้านการเงิน และการคลังมากกว่าที่จะมีบทบาทในการช่วยแก้ปัญหาชาวนาได้

อ.ป่วยเคยบ่นกับเพื่อนบางคนว่า เฉพาะการป้องกันไม่ให้คนที่มีอำนาจอยู่คอร์รัปชั่น หรือว่าทำเศรษฐกิจให้เสียหายก็เป็นงานที่เหนื่อยแล้ว แทนจะไม่ได้ทำงานพัฒนาประเทศอย่างจริงจังสักเท่าไร ยกตัวอย่างนักการเมืองในสมัยจอมพลป. ก็มีพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่กำลังขึ้นมามีอำนาจ ในปี 2496 ทั้งเผ่าและสฤษดิ์ก็พยายามที่จะบีบอ.ป่วย ที่ตอนนั้นเป็นรองผู้ว่าการธนาคารชาติเรื่องเกี่ยวกับธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่งทำผิดกฎระเบียบอะไรบางอย่างแล้วก็ต้องโดนปรับ พลตำรวจเอกเผ่าก็บีบจอมพลสฤษดิ์ไปขอไม่ให้ปรับ อ.ป่วยไม่ยอม ถือว่าผิดหลักการ ถือว่าเป็นการคอร์รัปชั่น เพราะฉะนั้นนักการเมืองพวกนี้ก็บีบอ.ป่วยให้ออกจากตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารชาติ แต่เขาก็ยังมีตำแหน่งในกระทรวงการคลังอยู่ หลังจากนั้นก็มีเรื่องที่ขัดแย้งกันอีก ทำให้อ.ป่วยไม่ค่อยสบายใจอยากลาออกไปทำงานที่อังกฤษ แต่ทางรมต.คลังก็พยายามดึงตัวไว้โดยส่งไปเป็นที่ปรึกษาเศรษฐกิจการคลังประจำสถานทูตไทยที่อังกฤษ ต่อมาก็เป็นผู้แทนถาวรของไทยในคณะมนตรีเศรษฐกิจ ก็ไปอยู่อังกฤษระยะหนึ่งช่วงปลายจอมพลป.พิบูลสงคราม

จนกระทั่งจอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหารครั้งที่ 2 ปี 2501 พยายามที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตก พยายามที่จะดึงคนดีมีฝีมือกลับมาทำงาน อ.ป่วยก็ได้กลับมาอีกครั้งหนึ่งคราวนี้เป็นผู้อำนวยการสำนักงบประมาณและอีกหลายตำแหน่ง เนื่องจากว่าทาง

เศรษฐกิจนั้นขาดแคลนคนที่ทำงานเก่งและซื่อสัตย์ อ.ป๋วยจึงได้เลื่อนตำแหน่งอย่างรวดเร็ว รวมทั้งได้ขึ้นสู่ตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารชาติและอยู่ยาวนานถึง 12 ปี

อ.ป๋วยมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสำคัญ ความคิดเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจของอ.ป๋วยในสมัยนั้น ยังเป็นไปตามกระแสหลักอยู่คือ เน้นเรื่องการพัฒนาทางด้านวัตถุ เพิ่มรายได้ประชาชาติ คือคิดว่าถ้าหากเพิ่มรายได้ประชาชาติแล้ว มันจะได้ช่วยยกระดับคนจนหรือว่าช่วยพัฒนาเกษตรกรรมได้ในภายหลัง ถึงเมื่ออ.ป๋วยจะทราบดีว่า นักการเมืองทั้งหลายไม่ซื่อสัตย์สุจริตเท่าไร แต่อ.ป๋วยก็คิดว่าทราบใดที่พวกเขาไม่มาขัดหลักการของตัวเอง ตราบนั้นก็ยังคงทำงานตามหน้าที่ด้วยกันได้

ความคิดของอ.ป๋วยค่อยๆ เปลี่ยนไป และเห็นเด่นชัดในช่วงใกล้ๆ ที่เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 คือหลังจากจอมพลสฤษดิ์ตายไป แล้วถึงยุคจอมพลถนอม กิตติขจร การพัฒนาต่างๆ ที่เริ่มปรากฏให้เห็นว่าล้มเหลวไม่สามารถกระจายรายได้ไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ อ.ป๋วยเริ่มมองเห็นปัญหาในชนบทมากขึ้น ก่อนหน้านั้น อ.ป๋วยเป็นคนที่มองโลกในแง่ดีมาก คือเชื่อว่าปัญหาเศรษฐกิจทุกอย่างสามารถแก้ได้ มีความเชื่อมั่นในวิชาการ แต่เมื่อได้เห็นว่าจริงๆ แล้วประชาชนก็ยังลำบากหรือการเมืองก็ยังไม่เป็นประชาธิปไตย อ.ป๋วยจึงเริ่มรู้สึกวาที่ท่ามกลางนั้นมันไม่ดีเท่าที่ควร ดังนั้น ตั้งแต่ปี 2514 อ.ป๋วยจึงไปเน้นเรื่องการพัฒนาการศึกษา การสร้างคนรุ่นใหม่ การเมืองที่เป็นประชาธิปไตย การมีเสรีภาพมากขึ้น เพราะเห็นว่าเรื่องเหล่านี้สำคัญกว่าการพัฒนา

เศรษฐกิจแบบเน้นเพิ่มพลังทางการผลิต เพิ่มประสิทธิภาพ

ด้านการทำงาน อ.ป๋วยก็เริ่มหันมาจับทางด้านการศึกษาและการพัฒนาชนบทมากขึ้นตามลำดับ จนปี 2514 อ.ป๋วยก็ลาออกจากผู้ว่าการธนาคารชาติ มาทำงานด้านการศึกษาเต็มตัว คือเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ เพียงตำแหน่งเดียว แล้วก็เริ่มเขียนหนังสือ เริ่มมีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นจะเห็นได้วก่อนหน้านี้ อ.ป๋วยเป็นข้าราชการทำงานในระบบ การที่จะวิพากษ์วิจารณ์บางที่ก็ต้องทำอ้อมๆ อย่างในสมัย 2500 กว่าๆ ที่มีสุนทรพจน์ประจำปีของผู้ว่าการธนาคารชาติ บางครั้งก็มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์เหมือนกัน แต่ก็พยายามพูดอ้อมๆ เพราะไม่อยากกระทบกระเทือนคนใหญ่คนโตมากจนเขาจับไม่ได้

ช่วงปี 2514-2515 อ.ป๋วยเริ่มมาทำงานการศึกษามาก อ.ป๋วยเริ่มวิพากษ์วิจารณ์มาก แล้วบางช่วงก็ออกไปทำงานวิจัยและสอนที่สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ไปศึกษาค้นคว้าดูงานต่างๆ เพื่อที่จะกลับมาปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาในบ้านเรา ในปี 2514 จอมพลถนอมยึดอำนาจตัวเองล้มรัฐธรรมนูญและสภาที่เพิ่งมีได้เพียง 2 ปี กลับไปหาระบบเผด็จการแบบเก่า อ.ป๋วยผิดหวังมาก โดยส่วนตัวแล้ว อ.ป๋วยคิดว่าจอมพลถนอมก็เป็นคนดีพอสมควร น่าจะเป็นคนที่คิดถึงประโยชน์ของประเทศชาติมากกว่านี้ ตอนนั้นอ.ป๋วยได้ทำวิจัยและสอนที่อังกฤษ ได้เขียนจดหมายฉบับหนึ่งลงชื่อ แจ่ม เย็นยิ่ง ชื่อจัดตั้งสมัยเป็นเสรีไทยถึงจอมพลถนอมพูดเป็นนัยๆ ขอให้หนักตึกกาหมุ่มบ้าน (คือ รัฐธรรมนูญ) มาใช้

ต่อมาจดหมายและความคิดที่ได้แพร่หลายกลายเป็นเรื่องที่

ปัญญาชนต่างก็จับเป็นประเด็นเรียกร้องรัฐธรรมนูญเห็นว่าอันนี้ก็เป็น
กระแสของปัญญาชนในช่วงนั้น ที่ค่อยๆ พัฒนาจากปัญญาชนแบบเสรี
นิยม ที่ทำงานให้กับระบบอย่างซื่อสัตย์และอุทิศตัว แต่เมื่อพบว่าการ
ทำงานแบบนั้นอย่างเดียวไม่มีความหมาย ต้องแก้ปัญหาก็การเมืองเรื่อง
ประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นกระแสแบบนี้เริ่มมีมากขึ้น ทั้งปัญญาชนคน
อื่นๆ อย่างผู้เขียนผู้อ่าน สังคมศาสตร์ปริทัศน์ อ.ป๋วยเองก็มีส่วนอย่าง
มากในการสนับสนุน และเขียนเรื่องลงในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ในเชิง
วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาบ้านเมือง

ก่อนหน้าที่จะเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ทางธรรมศาสตร์
พยายามที่จะเรียกร้องให้ อ.ป๋วยกลับมาเป็นอธิการบดี แต่ว่าทางรัฐบาล
นั้นไม่ต้องการหรือว่าระแวง เพราะนอกจากอ.ป๋วยจะเป็นปัญญาชนเสรี
นิยมก้าวหน้าที่ตรงไปตรงมาแล้ว ก็มีบางเรื่องที่เป็นเหตุบังเอิญให้คนชั้น
สูงต้องระแวง นั่นคือการที่อ.ป๋วยไปเยี่ยมอ.ปรีดี เมื่ออ.ปรีดีออกจาก
จีนมาอยู่ที่ฝรั่งเศส ทางพวกจารีตนิยมในเมืองไทยก็โจมตีกันใหญ่หาว่า
วางแผนจะมาเปลี่ยนแปลงอะไรต่างๆ ซึ่งความจริงแล้วเป็นการไปเยี่ยม
ธรรมดาและถ้าเราดูประวัติศาสตร์จริงๆ แล้ว อ.ป๋วยสนิทกับอ.ปรีดี เฉพาะ
ช่วงที่ทำงานเสรีไทยด้วยกันปีสองปีเท่านั้นเอง หลังจากนั้นไม่เคยพบกัน
เลย คืออาจจะไม่สนิทด้วยซ้ำ แล้วความคิดก็ออกต่างกันด้วย อ.ป๋วยไม่
มีความคิดในทางสังคมนิยมแบบอ.ปรีดี แต่เนื่องจากอ.ป๋วยเป็นคนตรงไป
ตรงมา และเป็นคนที่วิพากษ์วิจารณ์ เป็นคนพูดถึงความเป็นธรรมใน
สังคม เพราะฉะนั้นรัฐบาลและคนชั้นสูงก็กลัวคนแบบนี้ พยายามจะโจมตี
ตีว่า อ.ป๋วยเป็นซ้าย

ก่อนหน้า 14 ตุลา 2516 อ.ป๋วยเป็นอาจารย์อยู่ที่อังกฤษ ต่อด้วยความจำใจเพราะรู้สึกว่าการณ์ไม่เอื้ออำนวยกลับมาที่จะถูกหาว่าเป็นผู้ยุยงนักศึกษา ก็เลยไม่อยากกลับมา แต่ก็เขียนบทความเรียกร้องประชาธิปไตยและเผยแพร่แนวคิดสันติประชาธรรมอยู่ จนกระทั่งเกิด 14 ตุลา แล้วสถานการณ์ดีขึ้น มีเสรีภาพประชาธิปไตยขึ้น อ.ป๋วยจึงได้กลับมา

ช่วงหลัง 14 ตุลา จะเห็นได้ว่าเป็นช่วงที่ทางด้านปัญญาชน กลุ่มก้าวหน้าหรือทางด้านนักศึกษาเองก็ได้พัฒนาไปทางซ้ายมาก ความคิดสังคมนิยมแพร่สะพัดมาก อ.ป๋วยเองค่อนข้างไม่เห็นด้วยกับสังคมนิยม เหตุผลที่สำคัญคือมองว่าระบบราชการไทยไม่มีประสิทธิภาพ ถ้าเป็นสังคมนิยมก็คงจะเหลว คงไม่ได้เรื่อง ประสบการณ์ของอ.ป๋วยเองก็คงมีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้ท่านคิดแบบนี้ เพราะว่าท่านทำราชการมานาน ท่านเห็นถึงความไม่ได้รับความในระบบราชการมาก โดยเฉพาะสมัยจอมพลป. จะเห็นได้ว่าเป็นช่วงที่รัฐบาลเข้าไปแทรกแซงกิจกรรมเศรษฐกิจมากพอสมควร แต่ก็ล้มเหลวมาก กิจกรรมรัฐวิสาหกิจต่างๆก็ล้มเพราะฉะนั้นอ.ป๋วยไม่ค่อยเชื่อเรื่องสังคมนิยม อีกอย่างหนึ่ง อ.ป๋วยนั้นบูชาเรื่องเสรีภาพมาก ถ้าเป็นแบบสังคมนิยมแล้วรู้สึกว่าจะไม่ค่อยมีเสรีภาพ ฉะนั้นโดยพื้นฐานแล้ว อ.ป๋วยรักความเป็นธรรมแต่ว่าไม่เห็นด้วยกับสังคมนิยม

แต่ขณะเดียวกันเราจะเห็นว่าฝ่ายจารีตนิยมนั้นใช้สีแดงเป็นเครื่องมือโจมตี อ.ป๋วยมากกว่าผู้อื่น เพราะว่าเป็นปัญญาชนที่เด่นที่สุด ในสมัยนั้น เป็นคนที่อยู่ในข่ายจะเป็นนายกรัฐมนตรีได้ทีเดียว และมี

คนหนุ่มพอสมควรด้วยในตอนนั้น แต่ว่าอ.ป๋วยเองก็เคยทำราชการมานาน ถึงแม้ว่าจะไม่เคยมีตำแหน่งทางการเมือง แต่ก็ใกล้ชิดนักการเมือง พอที่จะมองเห็นว่าการเป็นนายกฯ ใ่ว่างจะทำอะไรได้เสมอไป ต้องประนีประนอม ซึ่งอ.ป๋วยบอกว่า ท่านเองเป็นคนที่ไม่อยากประนีประนอม เพราะฉะนั้นคิดว่าอยู่ข้างนอก เป็นปัญญาชนข้างนอกทำประโยชน์ให้ได้มากกว่าที่จะเป็นนายกฯ อ.ป๋วยจึงเลือกเป็นแค่อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความคิดเห็นของอ.ป๋วยช่วงหลัง 14 ตุลา เป็นความคิดเห็นแบบเสรีนิยมที่ก้าวหน้า จะเห็นได้ว่า งานเขียนของอ.ป๋วยนั้น ในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจแม้จะเน้นแบบทุนนิยมตะวันตกก็ตาม แต่หาไม่ได้เน้นการพัฒนาเฉพาะด้านวัตถุหรือรายได้ประชาชาติอย่างเดียว อ.ป๋วยสนใจเรื่องความเป็นคนมาก คือสนใจให้คนมีความสุขก็เพียงพอแล้วไม่จำเป็นว่าจะต้องร่ำรวย รวมทั้งยังมองว่าคนเราไม่ใช่ต้องการทางด้านวัตถุเท่านั้น หากต้องการมีเสรีภาพด้วย ต้องการมีชีวิตทางสังคมที่ดี ต้องการมีวัฒนธรรมที่ดี อ.ป๋วยเป็นคนที่พูดถึงสิ่งเหล่านี้อยู่เสมอ

แต่ในขณะเดียวกันเราจะเห็นว่า ภายในระบบของการสร้างนักเศรษฐศาสตร์ขึ้นมาโดยที่อ.ป๋วยก็มีส่วนสร้างด้วยนั้น นักเศรษฐศาสตร์รุ่นหลังที่สังคมสร้างมากกลับถูกครอบงำโดยกระแสความคิดแบบทุนนิยมตะวันตก ที่เน้นแต่เรื่องพัฒนาทางด้านวัตถุมากจนกระทั่งแนวความคิดดังกล่าวออกจากความคิดแบบอ.ป๋วยไปเลย คือมองว่าเศรษฐศาสตร์แยกไปจากเมืองหลวง เศรษฐศาสตร์กลายเป็นวิชาทางเทคนิคล้วนๆ มองว่าสาเหตุทางปัญหาทุกอย่างเป็นปัญหาเทคนิคที่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีการวาง

แผนและการจัดการ

ช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นกรณีที่ฝ่ายจารีตนิยมร่วมมือกับกองกำลังทหาร ตำรวจ ปราบปรามขบวนการนักศึกษาประชาชนฝ่ายประชาธิปไตย อ.ป๋วยถูกโจมตีและคุกคามมากจนอยู่เมืองไทยไม่ได้ ต้องลี้ภัยไปอยู่ที่อังกฤษ ท่านก็ได้พยายามเผยแพร่ข่าวสารข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในเมืองไทยให้โลกได้รับรู้ ตลอดจนพยายามช่วยเหลือผู้ที่ถูกจับกุมคุมขังและคุกคามเสรีภาพ อันเป็นแรงผลักดันส่วนหนึ่งที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและนโยบายในประเทศไทยในปีต่อมา เปลี่ยนจากรัฐบาลจารีตนิยมจัดที่ใช้นโยบายเผด็จการ มาเป็นรัฐบาลชุดใหม่ที่ใช้นโยบายประนีประนอมมากขึ้น แต่หลังจากนี้อีก 1 ปี คือในปี 2521 อ.ป๋วยก็ล้มป่วย สมองบางส่วนได้รับความกระทบกระเทือนไม่สามารถพูดได้ และคงใช้ชีวิตบั้นปลายกับภรรยาอย่างเงิบๆ อยู่ที่อังกฤษเรื่อยมาจนกระทั่งเดือนเมษายน 2530 จึงได้เดินทางมาเยี่ยมเมืองไทยเป็นการส่วนตัวระยะสั้นๆ และกลับไปอังกฤษอีกจนถึงปัจจุบัน

บทบาทและความคิดที่แท้จริงของอ.ป๋วย คนทั่วไปจะยังไม่ค่อยได้เข้าใจหรือไม่ค่อยได้ซาบซึ้งมากนัก คนอาจจะซาบซึ้งหรือนับถืออ.ป๋วยในแง่ของข้าราชการที่ซื่อสัตย์สุจริต นักเศรษฐศาสตร์ผู้มีความสามารถหรือคนที่สมถะเป็นตัวของตัวเอง แต่เรื่องความคิดแท้ๆ คนยังศึกษาหรือว่าทำความเข้าใจน้อย อย่างมากก็รู้จัก อ.ป๋วยในแง่เป็นผู้ว่าการธนาคารชาติที่เซ็นชื่อในธนบัตร เป็นคนที่ซื่อสัตย์สุจริตทำประโยชน์ให้ประเทศชาติ แต่ไม่ได้รู้จักหรือ ไม่ได้มองเป็นประเด็นหลักในฐานะของคนที่ถูกกล่าวต่อสู่เพื่อเสรีภาพและความชอบธรรม เป็นคนที่เป็นตัวของตัวเองและเป็น

นักมนุษยธรรมที่สูงมาก

บทบาทของอาจารย์ป๋วยในช่วงตั้งแต่ปี 2514 เป็นต้นมาเป็นสิ่งที่น่าสนใจและให้อะไรกับสังคมไทย หรือประชาชนส่วนใหญ่มากกว่าในช่วงก่อนหน้านั้น ซึ่งเป็นบทบาทของนักวิชาชีพที่ทำงานเสริมให้ระบบที่ดำรงอยู่มั่นคงขึ้นข้อที่น่าทึ่งสำหรับ อ.ป๋วยคือ ทั้ๆที่ท่านเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่คนนับถือกันมาก ท่านยังยอมรับความผิดพลาดในอดีตว่า งานที่ท่านทำมีประโยชน์กับประชาชนส่วนน้อยกว่าที่ท่านคาดหมายไว้และกล้าที่จะวิจารณ์ กล้าที่จะแก้ไขสิ่งที่ท่านทำมาแล้วเห็นว่าผิดพลาด โดยไม่หวั่นเกรงต่อภัยอันตรายใดๆ ทั้งสิ้น

บันทึกเรื่องชื่อ “ป๋วย”

วิทยาสาร

12 พฤศจิกายน 2512

เรียน อาจารย์ที่นับถือ

ด้วยมีนักเรียนถามความหมายชื่ออาจารย์ “ป๋วย” ว่าแปลว่า
อะไร เด็กเดี๋ยวนี้มีความสนใจชอกแซก ผมก็ใคร่จะสนองความสนใจ
ของเขา เป็นการชักนำให้เขาหันมาทางค้นคว้าหาความรู้ ผมเองไม่ทราบ
ความหมายคำนี้ จึงเรียนถามมา หากจะกรุณาอธิบายคำในนามสกุลด้วย
ก็จะเป็นพระคุณ

ผมได้สอจดจดหมายของเด็กมาด้วยแล้ว หากจะกรุณาตอบ
โปรดส่งจดหมายเด็กคืนมาด้วย

ด้วยความเคารพ

(นายเปลื้อง ณ นคร)

(เขียนและพิมพ์ครั้งแรกปี 2512 พิมพ์ในวิทยาสาร)

(รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ บ.ก. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ชีวิตและความหลัง
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2529)

เรียน อาจารย์ที่เคารพ

ผมขอประทานอภัยที่ตอบจดหมายของอาจารย์ช้าไป เพราะมาได้ตามผู้รู้เสียหลายวัน พอจะได้ความดังนี้

ชื่อของผม “ป่วย” นั้น เดิมผมตั้งคำจีนให้เป็นชื่อตัว (ซึ่งต่างจากชื่อสกุลและชื่อรุ่นคือ Generation ตามธรรมเนียมจีน ชื่อสกุลของผมคือ อี้ง ชื่อรุ่นคือ เคียม อ่านทั้งสามตัวตามลำดับประเพณีจีน สำเนียงแต้จิ๋ว จะเป็น “อี้ง ป่วย เคียม” แต่ถ้าอ่านโดดๆ วรรณยุกต์จะเปลี่ยนไป ชื่อสกุลเป็น อี้ง และชื่อตัวเป็น ป่วย)

คำว่า “ป่วย” ตามที่เคยเขียนให้ นั้น แปลตรงตัวได้ว่า “พูนดินที่โคนต้นไม้” เพราะตัวประกอบในอักษรระบุไว้เช่นนั้น แต่มีความหมายกว้างออกไปอีก คือ “บำรุง” “หล่อเลี้ยง” “เพาะเลี้ยง” และ “เสริมกำลัง” ปทานุกรมจีน-อังกฤษที่พิมพ์จำหน่ายที่ฮ่องกง แปลว่า “to bank up with earth; to cultivate; to nourish; to nurse; to add energy; to strengthen”

ถ้ากล่าวถึงเจตนาของผู้ให้กำเนิดผมในการตั้งชื่อ ก็คงจะเป็นไปตามที่ได้เรียนไว้ข้างต้น แต่ผมได้เคยเตรียมไว้ต่อสู้กับนักชาตินิยมที่เคยนิยมว่า ชื่อเป็นเจ๊ก ใจคงจะเป็นเจ๊กไปด้วย ช้ายังกล่าวหาว่าดื้อรั้นไม่ยอมเปลี่ยนชื่อ จึงได้ถามเพื่อนๆ ชาวเหนือของไทยเราว่า “ป่วย” ในภาษาไทยเหนือนั้น หมายความว่าอะไร เพราะเห็นว่ามีตำบลปางป่วย อยู่แถวลำปาง ได้ความดังนี้

คำไทยเหนือ “ป่วย” นั้นแปลว่าไม้ตะแบก ดอกป่วยคือ

ดอกตะแบก ปางป้วยคือ ที่พักในป่าตะแบก แต่นอกจากนั้นยังมีป้วย
อีกคำหนึ่งซึ่งอาจจะอ่านว่า ป้วย ก็ได้ แปลว่าเปลือย “ป้วยตัว” แปล
ว่าเปลือยกาย “ผีป้วย” แปลว่า ซิเปลือย

ชื่อสกุล “อิงภากรณ์” ลุงผมเป็นต้นสกุล ลุงผมมาจาก
เมืองจีน แล้วมาก่อสร้างตัวได้ เขาเรียกท่านว่า “นายอากรปอ” และได้
รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์เป็นขุนรักษาอากรกิจ ผมจำไม่ได้แน่ว่า
นามสกุลนั้น ท่านได้รับพระราชทานหรือได้รับประทานจากพระบรมวงศา-
นวงศ์พระองค์ใด แต่ประกอบด้วยชื่อสกุลจีน คือ อิง แปลว่า เหลือง
และมีสร้อยไทยว่า ภากรณ์ ในปทานุกรมไม่มีคำว่า “ภากรณ์” มีแต่
“ภา” ซึ่งแปลว่าแสงสว่างหรือรัศมี และ “ภากร” แปลว่าพระอาทิตย์
ผมไม่ทราบเจตนาอันแท้จริงของท่านที่บัญญัติชื่อสกุล ถ้าจะให้เดาก็เห็น
ว่า ท่านอาจจะหมายให้ได้ว่าความว่า “เหลืองเหมือนแสงอาทิตย์”

ผมเขียนเรื่องมาเสียยืดยาว เพราะเมื่อได้สอบถามแล้ว ก็
อยากจะเก็บสำเนาคำอธิบายไว้ให้ลูกหลานทราบต่อไป ส่วนที่อาจารย์จะ
ตอบเดี๋ยวนั้น ก็แล้วแต่อาจารย์จะย่อหรือคัดเอาสาระสำคัญตอบไป ตาม
แต่จะเห็นสมควร

ผมได้ค้นจดหมายนักเรียนมาด้วยแล้ว

ด้วยความเคารพ

(ป้วย อิงภากรณ์)

ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่

1. ยายกะตา

แม่ผมชื่อเซาะเซ็ง กำเนิดในสกุลแซ่เตี่ยว ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นนามสกุลไทยว่า ประสาทเสรี เกิดเมื่อ พ.ศ.2427 ผมไม่รู้จักชื่อตาของผม ท่านตายก่อนผมเกิด ยายผมชื่อเซย

เซยเป็นคำไทยที่เพราะเหมาะสำหรับตั้งชื่อผู้หญิง แต่เดี๋ยวนี้ความหมายแปรปรวนไปจนใช้ไม่ได้ ผมเข้าใจว่าสาเหตุมาจากนวนิยายเรื่องสั้นเรื่องหนึ่ง เขียนเมื่อก่อนสงครามญี่ปุ่น ในนวนิยายนั้นลุงเซยแท้จริงเป็นตัวเอก แต่เป็นคนแบบโบราณ เลือผ้าเก่าแต่สะอาด เป็นคนรับใช้เขา และชื่อสัตย์สุจริต ไปรับส่งเด็กไปโรงเรียน แท้จริงเด็กคนนั้นเป็นลูกหลานลุงเซย แต่เพื่อนๆ ของเด็กนั้นล้อเลียนลุงเซยว่าคร่ำครี นับแต่นั้นมาพวกเราทั้งที่เคยอ่านนวนิยายเรื่องนั้นและไม่เคยอ่านก็เลยทักท้อเอาว่าเซย แปลว่าคร่ำครี น่าเสียดายนัก เมื่อเล็ก ๆ ผมยังชมตาทวดอยู่เสมอว่า ท่านตั้งชื่อลูกสาว 3 คนของท่านเก่ง ชื่อเพราะทุกคน คือ ชิน เซย และหม

ตากับยายผมตั้งร้านขายผ้าอยู่ที่สำเพ็งใกล้ตรอกโรงโคม แม่

(เขียนและพิมพ์ครั้งแรกในปี 2515 ในธปท.ปริทรรศน์)

เป็นลูกหัวปี มีน้องหญิง 4 คน น้องชาย 3 คน ยายผมลูกอบรมแบบโบราณ คือไม่ให้เรียนหนังสือ ฉะนั้นท่านจึงอบรมลูกสาวหัวปีแบบเดียวกัน แต่แม่ผมเป็นคนใจเด็ดสุดสำหรับเรียนหนังสือด้วยตนเอง จนอ่านและเขียนได้ดีพอใช้ หนังสือจีนแม่ไม่ได้เรียนต่อแต่อ่านป้ายตามร้านได้และพูดได้คล่อง เมื่อโตเป็นสาวแม่ก็ช่วยยายกะตาทำบัญชีค้าขายได้ เพราะหัดตีตลกคิดเอาเอง ไม่เคยเข้าโรงเรียน

ผมเข้าใจว่าที่แม่สามารถเล่าเรียนด้วยตนเองได้นั้น นอกจากจะเป็นเพราะมีมานะเด็ดเดี่ยวแล้ว ยายผมยังมีส่วนประกอบทางอ้อมอีกด้วย คือสมัยนั้นโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ (“ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะเพราะหนักหนา”) เริ่มเจริญขึ้น พิมพ์หนังสือไทยดีๆ ออกจำหน่ายเป็นจำนวนมาก ยายผมอ่านหนังสือไม่ออกก็จริงแต่ได้ลงทุนซื้อหนังสือโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญมารวบรวมไว้เพื่อให้คนอื่นเข้าไปอ่าน การมีห้องสมุดติดบ้านเช่นนี้คงจะช่วยย้ให้ลูกสาวเกิดความสนใจและพยายามอ่านให้ออกรู้เรื่องจนได้ นอกจากนั้นแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว ยายผมชอบให้เด็กๆ อ่านหนังสือให้ท่านฟัง บางเรื่องท่านฟังซ้ำแล้วซ้ำอีกจนจำได้แม่น เวลาเด็กอ่านติดท่านก็บอกให้ได้ถูกต้อง ถึงสมัยผมโตเข้าโรงเรียนแล้ว ก็ได้ถูกจับตัวเข้าเวรอ่านหนังสือให้ยายฟัง หนังสือไทยของผม “แตก” เพราะมีครุคนี่ที่ไม่รู้หนังสือสักตัวเดียวคอยบอกให้เมื่ออ่านติดห้องสมุดของยายตกทอดมาถึงรุ่นผมมากพอใช้ พอผมอ่านหนังสือออกก็มีโอกาสได้อ่านรามเกียรติ์ (สัก 2-3 จบ) อิเหนา พระอภัยมณี พระมหาชาติคำหลวง นิราศต่างๆ ซิอินก๊วย เด็กเซ็ง เป็นต้น โดยไม่ต้องไปชวนขวยหาอ่านนอกบ้าน

2. ลุง เตี้ย กับ แม่

เมื่อแม่อายุได้ประมาณ 25 ปี ได้แต่งงานกับเตี้ยผมซึ่งเป็นจีนนอกเข้ามาประกอบอาชีพช่วยพี่ชาย ผมไม่มีใครจะสนิทกับเตี้ย เพราะเตี้ยไปทำงานตั้งแต่เช้าจนค่ำ กว่าจะกลับบ้านก็ 2-3 ทุ่ม และเตี้ยตายตั้งแต่ผมอายุ 9 ขวบ ฉะนั้นนับได้ว่าแม่เลี้ยงผมพี่น้องมาตลอด

พี่ชายของเตี้ยตั้งแพปลาอยู่ที่ปากคลองวัดปทุมคงคา อาชีพสมัยปัจจุบันคงจะเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า merchant banking คือ ออกเงินให้ชาวประมงกู้ไปลงทุน แล้วรับซื้อปลาภายหลัง การให้กู้ลักษณะนี้และเป็นคนกลางจำหน่ายปลาด้วย มักจะมีผู้ตำหนิว่าทำหน้าที่คนกลางและใช้เงินกู้เป็นเครื่องบังคับขูดเลือดชาวประมง แต่ถ้ามีการแข่งขันกันโดยแพปลาหลาย ๆ แพแย่งกันซื้อแย่งกันให้กู้ จะเรียกว่าขูดเลือดชาวประมงคงจะไม่ถูกต้อง อนึ่ง การลงทุนแบบนี้เสี่ยงต่ออันตรายธรรมชาติอยู่มาก เพราะถ้าอากาศไม่ดี ปลาไม่เข้าโง๊ะ หรือเกิดมรสุมโง๊ะแตก หน้าที่ให้กูไปนั้นก็สูญเปล่า พ่อค้าแพปลาที่ล้มละลายไปเพราะเหตุเหล่านี้มีอยู่มาก

ลุงผมชื่อปอ ใคร ๆ เรียกว่าอากรปอ มีบรรดาศักดิ์เป็นขุนรักษาอากรกิจ เป็นต้นสกุลอึ้งภากรณ์ ซึ่งในเอกสารตั้งนามสกุลดูเหมือนจะสะกด “อึ้งพากร” แล้วอย่างไรไม่ทราบเพี้ยนมาเป็นอย่างปัจจุบันก็เลยตามเลย พวกเราชาวธนาคารชาติและผู้ที่อยู่ในวงราชการคงจะสนใจที่จะทราบว่า ลุงผมเป็นตาของคุณบัญชา ลำซ่า ตาภรรยาของคุณเกษม จาติกวณิช เป็นตาของดร.พนัส ลิมะเสถียร เป็นปู่ของคุณชาอุทัย อึ้งภากรณ์ เป็นพ่อตาของคุณทรง บุลสุข (ถ้าจะกล่าวให้ครบลูกหลานของ

ลุง คงจะต้องเขียนอีกเรื่องหนึ่ง และจะต้องสอบถามพี่ๆ อีกมาก)

แม่กับเตี้ยมีลูก 7 คน คนที่ 1 - 4 (4 คือ ผม) เป็นผู้ขาย ถัดมาเป็นผู้หญิง แล้วผ่าแฝด สุดท้ายหญิงกับชาย เมื่อพี่ชายสองคน โตเติบโตใหญ่ถึงวัยเล่าเรียน เตี้ยก็จัดส่งให้ไปเรียนที่บ้านเกิดของท่านในประเทศจีน ผมยังเป็นเด็กเล็กๆ ไม่รู้ความ ทราบทีหลังว่า ถึงแม่จะมีเชื้อจีน ท่านก็ไม่สู้จะเห็นด้วยกับการส่งลูกไปเรียนเมืองจีน โดยเฉพาะเมื่อพลัดลูกพลัดแม่ ท่านย่อมมีความโทมนัสเศร้าสลดเป็นธรรมดา นัยว่าเตี้ยกับแม่ทะเลาะกันเป็นครั้งแรกเรื่องนี้ ต่อมาเมื่อกำพี่ชายคนที่ 3 (ภายหลังใช้ชื่อกำพล) กับผมโตขึ้น อายุสัก 8-9 ขวบ เตี้ยก็จะจัดส่งไปเมืองจีนอีก คราวนี้แม่ไม่ยอมเด็ดขาด บอกว่าได้ตัดใจยอมส่งไปแต่ 2 คนแรก 2 คนหลังนี้ต้องให้เป็นเรื่องของแม่ เตี้ยเป็นคนที่ไม่ใครพูด ไม่ชอบทะเลาะ ก็จำใจยอม กำกับผมได้เรียนภาษาไทยบ้างแล้วที่โรงเรียน “สะพานเตี้ย” ตำบลลาดน้อย แม่ก็จัดการให้เข้าโรงเรียนอัสสัมชัญ โดยขอให้ท่านมหาสุข สุภศิริ พาไปฝากเข้าเรียน ท่านมหาสุข เป็นครูภาษาไทยที่โรงเรียนอัสสัมชัญ อยู่บ้านใกล้กับบ้านเรา ในตรอกโรงสูบน้ำตำบลลาดน้อย ผมเรียกท่านว่าคุณลุง

โรงเรียนอัสสัมชัญขณะนั้น ค่าเล่าเรียนเดือนละ 7 บาท ปีหนึ่งเรียน 10 เดือน รวมเป็น 70 บาท ซึ่งแพงที่สุดสำหรับสมัยนั้น ค่าสมุดหนังสือก็แพงกว่าโรงเรียนอื่นๆ เป็นอันมาก แต่แม่ใจเด็ดตามเคย แพงก็แพงไป ฉันทอยากให้ลูกของฉันได้มีโอกาสดีที่สุดทัดเทียมผู้อื่น ถ้าพูดตามภาษาเศรษฐศาสตร์สมัยนี้ คงจะเรียกว่า เสี่ยงลงทุนหนักๆ เพื่อพัฒนาทรัพยากรกำลังคน

3. บ้านเมืองจีนกับบ้านเมืองไทย

อีกข้อหนึ่งที่ทำให้แม่ตัดสินใจลงทุนให้ลูกเรียนแพงๆ คงจะเป็นเพราะเห็นว่าเตี้ยทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำ (เคยถูกผู้ร้ายชิงทรัพย์สินตีหัวแตกขณะไปเก็บเงินลูกค้า) แล้วก็ำเงินไปเลี้ยงครอบครัวที่เมืองจีนเสียมากต่อมาก ทำไมจะไปเสียดายเงินที่เอาไว้ใช้ในเมืองไทยบ้างสำหรับให้ลูกเรียนหนังสือ ครั้งหนึ่งเตี้ยกลับไปเยี่ยมบ้านที่เมืองจีน กลับมาเอารูปถ่ายที่บ้านเมืองจีนมาอวดใหญ่เป็นตึก 7 หลัง หลังกลางสำหรับปู่กับย่าผม ปู่กับย่ามีลูกชาย 6 คน ฉะนั้นตึกอีก 6 หลังสร้างไว้ข้างละ 3 หลัง ในบริเวณเดียวกัน สำหรับ ลุง เตี้ย และอาของผมทุกคน ในบริเวณมีสวนส้มสวนผลไม้อื่นและมีนาพอทำมาหากินได้ทั้งครอบครัวใหญ่ๆ 6 ครอบครัว เตี้ยมีความภาคภูมิใจมาก เพราะที่ดินและตึกที่มีได้ถึงขนาดนี้เป็นด้วยลูกกับเตี้ยเพียงสองคนมาทำงานในเมืองไทย แล้วดออมส่งเงินไปสร้างไว้ให้ครอบครัวได้อยู่ได้ใช้สบาย มีหน้ามีตาในหมู่บ้านตามประเพณีจีน มีชื่อเสียงว่าเป็นคนดีทั้งสองคน แต่พอเตี้ยเอารูปถ่ายที่ว่ำนนั้นมาอวดที่บ้าน แม่ก็พินเสีย อะอะกับเตี้ยว่านี่แหละในเมืองไทยต้องเช่าห้องแถวอยู่ราวกับรังหนู จะส่งลูกไปเรียนโรงเรียนฝรั่งก็ต้องทะเลาะกันก่อน เงินที่หาได้กลับส่งไปบำรุงทางเมืองจีนเสียหมด อาผู้ชายกับครอบครัวนอนกินอยู่เมืองจีนสบายๆ เพราะมีพี่น้องสองคนส่งเสียไม่ต้องทำอะไร บางคนมีเมียน้อยด้วยซ้ำ ฯลฯ เตี้ยกับแม่ไม่พูดกันไปหลายวัน

การที่กำกับผมไปเรียนที่อัสสัมชัญ ก็ไม่ใช่ว่าจะราบรื่น เพราะชื่อเราเป็นจีน นามสกุลก็เป็นจีน เพื่อนๆ ที่โรงเรียนก็ล้อว่าเป็นเจ๊ก

เขาคั้งฉายาต่างๆ ให้เจ็บอาย เช่น เรียกผมว่าไอ้ตี๋ เวลาเตี้ยต้องลงชื่อรับทราบรายงานความประพฤติและผลสอบในสมุดประจำตัวนักเรียน เตี้ยก็เขียนภาษาไทยไม่ได้ ต้องลงชื่อภาษาจีน ถ้ามีความอายเรื่องนี้มากกว่าผม ตอนหลังๆ ถึงกับปลอมลายมือเตี้ยเขียนเป็นภาษาไทย และเปลี่ยนชื่อให้เป็นไทยเสร็จ เตี้ยเป็นลูกชายคนที่สามของปู่ ใครๆเรียกว่า “ซา” ถ้าก็เปลี่ยนให้เป็น “สา” ฟังดูแล้วเป็นชื่อไทย

อยู่โรงเรียน เราทั้งสองพยายามนักที่จะให้เพื่อนๆ รับเราว่าเป็นคนไทย พอกลับมาถึงบ้านและโดยเฉพาะเมื่อไปหาลุงกับเตี้ยที่แพปลา บรรดาญาติทางเตี้ยที่มาร่วมทำงานหากินกับลุงก็มักจะล้อเลียนพวกเราว่ากลายเป็นคนไทยไปเสียแล้ว พูดภาษาจีนก็ไม่ชัด กลายเป็น “ฮวนเกี้ย” คือ ลูกชาวป่าเถื่อน เรายังเด็กอยู่รู้สึกอึดอัดใจเป็นกำลัง เพราะโดนขานบทั้งสองด้าน ทั้งที่โรงเรียนและบ้าน แม่เป็นคนปลอบและให้กำลังใจแก่เรา ท่านว่า “ฮวนเกี้ย” ชีตเกิดที่เมืองไทย อยู่เมืองไทย ต้องเป็นไทย ถ้าอยู่เมืองจีนเป็นคนจีนดีแล้ว เข้ามาหากินในเมืองไทยกันทำไม ท่านว่าท่านเลี้ยงลูกของท่านให้เป็นคนไทยจะได้ไม่ต้องเป็นจับกัง คือกรรมกรแบกหามอย่างญาติที่ช่างล้อเรา ไม่ต้องหามก้วยเตี้ยขายอย่างเด็กๆ เพื่อนบ้าน และเพื่อนเล่นของเรา และไม่ต้องเป็นอั้งยี่สมาชิกสมาคมลับของจีนที่เป็นอันธพาล

4. ปัญหาของลูกจีน

ปัญหาเรื่องลูกจีนในประเทศไทยนั้น พวกเราโดยมากมักจะมองไปในทำนองว่าลูกจีนเป็นตัวปัญหา หาได้คำนึงไม่ว่าลูกจีนนั้นเองมีปัญหากองตัวอยู่ เพราะถูกอัดก๊อปปี้ทั้งด้านไทยและด้านจีน ผมคิดว่า

ปัญหาของลูกจีนนั้น ถ้าเราแก้ไขได้แล้ว จะช่วยแก้ไขป้องกันปัญหาเรื่อง ลูกจีนสำเร็จไปด้วยในตัว สำหรับผมเอง แม่ได้ช่วยแก้ปัญหมาให้เสร็จ ด้วยคาถาที่ว่า เกิดเมืองไทยอยู่เมืองไทย ต้องเป็นไทย ต้องจงรักภักดี ต่อไทย แม้จะถูกเหยียดหยันต่อว่าทั้งชนบทรรมนิยมภาษาจีนของปู่ย่าและ พ่อไป ก็ทนไหว เพราะแม่ชี้ทางให้ แม่เองก็ชื่อจีน มีเชื้อจีนและพูด ภาษาจีนได้คล่อง รู้ชนบทรรมนิยมจีนดี เช่น เช่นไหว้ปู่ย่าตายายพระ ภูมิเจ้าที่แบบจีน นั่นก็เป็นเรื่องของครอบครัวของสังคม ไม่ใช่เรื่องสัญชาติ และความจงรักภักดี ซึ่งต้องเป็นของไทยเด็ดขาด เมื่อครั้งสงคราม ญี่ปุ่น ผมและเพื่อน ๆ ลูกจีนอย่างผมอีกหลายคนไม่เคยลังเลใจเลยที่จะสละชีพเพื่อชาติไทย เพราะนอกจากจะเกิดเมืองไทย กินข้าวไทยแล้ว ยังได้รับทุนเล่าเรียนรัฐบาลไทย คือเงินของชาวนา ชาวเมืองไทยไปเมืองนอก แล้วผูกพันใจว่าจะรับราชการไทยด้วย

ปัญหาลูกจีนในประเทศไทย ผิดกับปัญหาลูกจีนในมาเลเซีย สิงคโปร์และอินโดนีเซีย เพราะแต่ไหนแต่ไรมา ชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในเมืองไทยนั้น ได้รับนับถือและกลมกลืนให้เป็นที่กันเอง และให้เป็นไทยในวงราชการ ผู้นำชาวจีนก็ได้รับการยกย่องให้เป็นพระยาโชฎีกาหรือเสนาบดี เจ้ากรมทำซ้ายมีหน้าที่ความรับผิดชอบสำคัญ ในราชการพระคลังมหาสมบัติและการต่างประเทศ ชาวจีนโดยทั่วไปในเมืองไทยก็ได้รับความสนับสนุนให้แต่งงานกับไทยหรือกับลูกจีนเกิดในเมืองไทย ได้รับพระราชทานหรือส่งเสริมให้มีนามสกุลเป็นไทย ถ้าใครยังเป็นห่วงชนบทรรมนิยมจีนอยู่บ้างซึ่งท่านก็ไม่ห้ามและจะมีนามสกุลเป็นพันธุ์ทางก็ทำได้ โดยเก็บคำแซมมาผสมกับภาษาไทยหรือสันสกฤตให้

ฟังเป็นชื่อไทย เช่น อังภากรณ์ ก็มาจากแซ่ชิงคือเหลียง รวมทั้งนามสกุลแปลได้ความว่า เหลียงเหมือนดวงอาทิตย์ นโยบายกลมกลืนจีนและลูกจีนให้เป็นไทยจึงเป็นนโยบายที่ดี สามารถป้องกันเหตุร้ายอย่างในมาเลเซียและอินโดนีเซียเมื่อไม่นานมานี้ได้อย่างแนบเนียน

ในระดับราชการไทยกับจีนแล้ว แต่ดั้งเดิมมาก็มีความสัมพันธ์กันแบบตะวันออกอย่างเสมอภาค กล่าวคือ มีสัมพันธไมตรีโดยส่งทูตนำของขวัญบรรณาการให้ซึ่งกันและกันฐานมิตร โดยไม่ต้องตั้งทูตประจำ จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ 4 แห่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงพิจารณาว่าพระเจ้ากรุงจีน เริ่มทีกักกว่าไทยส่งเครื่องบรรณาการไปถวายเป็นการอ่อนน้อมสวามิภักดิ์ฐานประเทศราช จึงโปรดให้งดเสียแล้วเลิกติดต่อกันนานจนกระทั่งทางประเทศจีนเกิดกึกก้อง คือ การพยายามเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองกษัตริย์จีนจึงเริ่มส่งทูตมาพยายามจะให้สัมพันธไมตรีเป็นการประจำ แต่ทางประเทศไทยก็ปฏิเสธโดยถือนโยบายเป็นมิตรอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่ต้องมีทูตประจำ เป็นเช่นนี้มาจนหลังสงครามญี่ปุ่น จึงได้เริ่มมีสถานทูตประจำขึ้น นโยบายการต่างประเทศที่ได้ใช้ปฏิบัติในอดีตนั้น เท่าที่เกี่ยวกับประเทศจีนก็ถือหลักการเช่นนี้อยู่เสมอคือเป็นมิตรกันโดยไม่ต้องผูกพันเป็นทางการ ส่วนคนชาติจีนในประเทศไทยนั้นก็ได้ออกาสประกอบสัมมาชีวะได้ โดยพยายามให้กลมกลืนเป็นไทยเสียโดยเร็ว

ผมเชื่อว่านโยบายดังกล่าวทำประโยชน์ให้แก่ประเทศไทยมาก และในขณะเดียวกัน ก็สามารถชักจูงให้ลูกหลานจีนรู้สึกอบอุ่นว่าได้อยู่ในบ้านเมืองของตนเอง จริงอยู่ระหว่างไทยกับจีนและลูกจีนย่อมมีการ

กระทบกระทั่งกันบ้าง เช่น ในสมัยที่จอมพลป. พิบูลสงครามถือลัทธิชาตินิยมอย่างรุนแรง หรือในสมัยที่สงครามญี่ปุ่นสงบลงใหม่ๆ ชาวจีนในกรุงเทพฯกำเริบ แต่ข้อขัดแย้งเช่นนี้มีอยู่ไม่นานและแก้ไขได้ง่าย เพราะภูมิหลังของเรื่องมันคงตืออยู่แล้ว

เรามักจะได้ยินคนบ่นบ่อยๆ ว่า “การค้าของไทยอยู่ในกำมือของคนต่างด้าว” ตามปกติมักจะหมายถึงต่างด้าวชาวจีน (แต่เดี๋ยวนี้หมายถึงญี่ปุ่นด้วย) ข้อนี้ไม่เป็นจริงเสียทีเดียว เพราะถ้าหมายถึงลูกจีนสัญชาติไทยด้วยก็ไม่ใช่คนต่างด้าว นอกเสียจากว่าเมื่อถูกตั้งข้อรังเกียจให้เป็นต่างด้าว ก็ยอมมีปฏิกิริยาเป็นธรรมดา ถ้าปฏิบัติถือเสียว่าลูกจีนเกิดในเมืองไทยเป็นคนไทยจริงๆ แล้ว ส่วนใหญ่ก็จะมีความสวามิภักดิ์ต่อไทย กลืนให้เป็นที่ไทยได้ง่าย แต่บางครั้งผู้ใหญ่ในวงราชการเราหาได้กระทำเช่นนั้นไม่ กลับไปขู่เข็ญบังคับจีนและลูกจีนนั้นมาสวามิภักดิ์ต่อตนเป็นการส่วนตัว โดยมอบหุ้นฟรีในกิจการค้าให้ผู้ใหญ่ผู้นั้น หรือให้แต่งตั้งตนหรือภรรยาหรือญาติเป็นประธานกรรมการหรือกรรมการบริษัท อ้าวว่าที่ทำเช่นนั้น ก็เพื่อจะควบคุมถึงการค้าต่างๆ นั้นให้อยู่ในกำมือของคนไทย แท้จริงที่แตกต่างไปจากเดิมก็มีเพียงแต่ว่า เกิดมีคนไทยจำนวนน้อยเข้าไปแสวงประโยชน์ส่วนตัวโดย “คุ่มครอง” กิจการที่วานั้น เจ้าของกิจการค่านั้นไม่ว่าจะเป็นจีนหรือลูกจีนก็ตาม เมื่อได้รับความคุ่มครองแล้วก็ยอมทำประโยชน์ตอบแทนให้แก่ผู้คุ่มครอง แต่ไม่ยอมให้เข้าเนื้อของตน คือยังคงมีกำไรมากเท่าเดิมหรืออาจจะมากกว่าเดิม เพราะมีท่านผู้ใหญ่คุ่มครองให้อภิสิทธิ์ด้วย ผู้เสียประโยชน์จริงๆ ก็คือลูกค้าของกิจการเหล่านั้นหมายความว่าราษฎรไทยโดยทั่วไปนั่นเอง

เดือดร้อน

ในบางครั้งอวิชาทาทำให้ข้อเท็จจริงผิดแปรไปก็มี เช่น เรื่อง จำนวนคนจีนในประเทศไทย เมื่อเลิกสงครามญี่ปุ่นใหม่ๆ เชียงไคเช็ก ยืนยันว่าในเมืองไทยมีชาวจีนโพ้นทะเลอยู่ 3-4 ล้านคน และเรียกร้อง ให้ชาวจีนเหล่านั้นจงรักภักดีต่อประเทศจีน ถ้าตรวจสอบสถิติของราชการ ไทย จะพบว่าคนสัญชาติจีนจริงๆ มีเพียงไม่กี่แสน ฉะนั้นที่ใครนับได้ ถึงหลายล้านนั้น ก็ต้องร่วมนับลูกจีนสัญชาติไทยอย่างผมเข้าไปด้วยเป็น อันมาก เป็นการคู้และจดสืออย่างไม่ชอบธรรม ต่อมารัฐบาลคอมมุ- นิสต์จีนก็ตู่สือไปว่า คนจีนโพ้นทะเลมีอยู่ 3-4 ล้านคนในประเทศไทย เมื่อไม่กี่เดือนมานี้ ผู้ใหญ่ในราชการไทยเราเองก็ยังหลงแผลงออกมาได้ ว่าคนจีนในไทยมีหลายล้านคน และว่าพวกเขาเหล่านั้นจะเป็นภัยคุกคาม ความมั่นคงของชาติไทย มีคนจำนวนมากที่รู้สึกน้อยใจในถ้อยคำนี้

พฤติกรรมของชาวจีนและลูกจีนในไทย หลังจากทีคอมมุ- นิสต์ยึดอำนาจในประเทศจีนได้เมื่อ พ.ศ.2492 แล้ว แดกต่างไปจาก เดิมอย่างผิดหูผิดตา ผมได้เล่าแล้วว่าเมื่อก่อนชาวจีนอย่างเดียผมทำมาหา กินได้เท่าใดก็ส่งเงินส่วนใหญ่ออกไปบำรุงครอบครัวที่เมืองจีน ลูกหลาน ก็ส่งไปเรียนที่นั่น และเมื่อแก่แล้วก็กลับไปตายเมืองจีน ตั้งแต่พ.ศ. 2492 เป็นต้นมา ชาวจีนในไทยยังคงส่งเงินไปบำรุงญาติที่เมืองจีนอยู่ บ้างแต่ไม่มีใครกล้าส่งไปจำนวนมาก เพราะเกรงจะถูกกริบและเกรงว่าญาติ จะถูกเบียดเบียนฐานเป็นพวกนายทุน ฉะนั้นเงินที่หาได้ก็เก็บออมไว้ใน ที่ประเทศไทยเป็นส่วนมาก ที่มีมากก็ปลูกตึกอยู่แทนที่จะเช่าเขาอย่าง ก่อน แต่เดิมชาวจีนคนไหนที่มีรถยนต์ใช้ต้องเป็นเจ้าสัว เดียวนี้เขาซื้อรถ-

ยนต์กันเคลื่อน ลูกหลานส่วนใหญ่ก็ให้เข้าโรงเรียนไทยแล้วเข้ามาวิทยาลัยไทย คบค้าสมาคมกับเพื่อนไทยมากขึ้น มีจำนวนมากที่ได้ปริญญาจากมหาวิทยาลัยไทยแล้วมีความภาคภูมิใจ รู้สึกจงรักภักดีต่อประเทศไทยมากขึ้นทุกที น่าจะเป็นโอกาสอันดีที่รัฐบาลไทยจะดำเนินนโยบายกลมกลืนให้เป็นไทยได้สนิทยิ่งขึ้น โดยไม่ให้น้อยเนื้อต่ำใจว่าเป็นราษฎรประเภทสอง ด้วยความเห็นดังนี้ ผมจึงได้เสนอไว้ตอนต้นว่า ปัญหาเรื่องลูกจีนในไทยแก้ไขได้ง่ายด้วยการช่วยแก้ปัญหาของลูกจีน

ผมได้พรรณนาเรื่องจีนกับลูกจีนอย่างยืดยาวในบทความนี้แต่ก็เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องของแม่ผม แม่เป็นผู้ที่นิยมวัฒนธรรมจีนจนบประเพณีจีนแต่แม่เป็นคนไทย ถือสัญชาติไทย จงรักภักดีต่อไทยเลี้ยงลูกให้อยู่ในกรอบวัฒนธรรมและศาสนธรรมของไทยตลอดมา

5. ปัญหาเศรษฐกิจของแม่

เตี้ยตายตั้งแต่ผมอายุ 9 ขวบ ไม่มีมรดกไม่มีเงินประกันชีวิต ไม่มีบำเหน็จบำนาญเหลือให้ตกทอดมาเลย พี่ชายสองคนกลับมากินที่เมืองไทยแล้วแต่เงินเดือนน้อยเต็มที ก่ำ ผมและน้องอีก 3 คนยังเล็กอยู่ กำลังเรียน กำลังกินจุ กำลังเติบโตขึ้น ลุงให้ความอุปการะส่งเสียเงินให้แม่เป็นรายเดือน แต่ก็ไม่พอใช้ ในครอบครัวเรามี ยาย และน้าสองคน มีแม่มน้องคนเล็ก (ซึ่งหย่าแล้วแต่แม่มนยังอยู่ด้วยกันกับเราเหมือนญาติ) กับลูกสาวแม่มน ลูกของน้าผมจากสระบุรีมาอยู่ด้วยเพื่อเรียนหนังสือ 2 คน แล้วยังมีญาติมาพักอาศัยด้วยไม่ขาดสาย ฉะนั้นค่าใช้จ่ายในบ้านย่อมมากเป็นธรรมดา ผมสองคนติดค่าเล่าเรียนที่อัฐสัมพัทธ์ค้างชำระเสมอมา หนักๆ เข้าแม่ก็ต้องใช้กำกับผมไปขอเงิน

ก่อนจากลุงเป็นพิเศษมาชำระค่าเล่าเรียนเสียที่ ตอนราว พ.ศ.2469-70 กิจการค้าของลุงผมไม่ดีเลย ลูกค้าถูกมรุมบีบแค้นและเศรษฐกิจของประเทศโดยทั่วไปเลวลง ราคาปลาก็ตกต่ำ ลุงผมก็อดอัดเรื่องเงินอยู่มาก วันหนึ่งผมขึ้นไปบนบ้านลุงแล้วขอเงินท่านมาชำระค่าเล่าเรียน ท่านนั่งอึ้งอยู่สักสัปดาห์เห็นจะได้ พอท่านรู้สึกตัวท่านพูดว่า “ป่วยเอ๊ย อาแป๊ะคิดถึงเดี่ยวแก”

เมื่อเสียชีวิตไปไม่นาน ลุงได้เสนอต่อแม่ว่าให้แม่พาลูกทุกคนเว้นแต่คนโตสองคนไปอยู่เมืองจีนเสีย ลุงรับรองเด็ดขาดว่าจะไม่ให้อนาทร้อนใจ จะให้พวกผมได้เรียนหนังสือทุกคน และจะส่งเงินให้ใช้เป็นประจำ แม่ผมปฏิเสธ ลุงจึงแนะว่า เมื่อเงินไม่พอใช้ ก็ควรจะย้ายลูกจากโรงเรียนฝรั่งเข้าไปโรงเรียนหลวงจะได้ทุนค่าใช้จ่ายลง แม่ก็ไม่ยอม ความมานะตื้อดื้อของแม่ทำให้ญาติด้านจีนอ้ำก้ำกัฏพูดถึงแม่ว่า “ชั่วเสียอั้งกาซิง” แปลว่า “มือเล็กอุดกันใหญ่”

รายได้ของแม่ในขณะนั้นส่วนใหญ่เป็นเงินอุปการะจากลุง นอกจากนั้นแม่พยายาม “ติดไฟ” ที่บ้าน คือตั้งวงเล่นไฟในบ้านเพื่อเก็บ “ค่าตั้ง” แต่เข้าใจว่าค่าตั้งนั้นไม่เท่าใดนัก เพราะแม่ลงมือเล่นด้วยและคงเล่นได้บ้างเสียบ้าง นักการพนันส่วนมากเวลาเล่นได้มักจะจ่ายเงินฟุ่มเฟือย และมักจะจ่ายมากจนติดนิสัย แม้เวลาเล่นเสียก็ยังจ่ายฟุ่มเฟือย แม่ผมเป็นคนใจกว้างและได้กล่าวแล้วว่าในบ้านเรามีคนอยู่ประจำทั้งเด็กและผู้ใหญ่ไม่น้อยกว่า 14-15 คนเสมอ เรื่องอาหารแม่ถือคติว่า ต้องไม่ให้ใครอดอยากที่บ้านมีอาหารดี ๆ และเหลือเฟืออยู่เสมอ เมื่อกำกับผมโตขึ้นแม่ก็สนับสนุนให้ชวนเพื่อนนักเรียนไปเที่ยวที่บ้าน เมื่อเพื่อน ๆ

ไปแม่ก็ดีใจ จ่ายตลาดเป็นการมโหฬารเพื่อเลี้ยงเพื่อนๆ ผม บางครั้ง
ชวนกันไปกว่า 10 คน ยิ่งตอนครูหรือสารทแม่เป็นสังให้ชวนเพื่อนไป
มากๆ ให้ไปกินเลี้ยงที่บ้าน (จะได้ไม่ไปเที่ยวเสเพลข้างนอก จ่ายกับ
ข้าวไม่อั้น เพื่อนเก่าของผมที่อ่านเรื่องนี้คงจำได้ดี)

การครองชีพของเราอยู่ในระดับดีเกินกว่าปกติของแม่ฝ่ายที่เช่า
ห้องแถวอยู่ เมื่อก่ำกับผมยังเล็กอยู่ แม่เช่ารถม้าให้ไปส่งที่โรงเรียนบางรัก
และรับกลับเข้าเย็นไม่ให้นั่งรถรางเพราะไปห้อยโหนเดี๋ยวแข่งขาหักไม่ให้
เดินไปเพราะไกลเกินกำลัง เสื้อผ้าแม่ให้นุ่งห่มผิดกับเพื่อนบ้าน ถึงแม้ว่า
จะไม่ถึงขนาดของเพื่อนๆ ที่โรงเรียนซึ่งเป็นลูกค้ำมั่งมี ที่ผมรำคาญ
มากคือให้ใส่แหวนและสร้อยคอทองคำ เพราะถ้าเด็กไม่มีทองติดตัวเขา
จะดูถูกเอา แม่ชอบตุลละคร “ปราโมทย์” วิกเชียงกงอยู่ใกล้บ้านและให้
ผมไปเป็นเพื่อนถือกระบี่เป่าหอกให้เสมอ งานเรียไร งานกรฐิน ผ้าป่า
เทศน์มหาชาติ เจ้าพรรษา ออกพรรษา แม่ต้องร่วมด้วยทุกครั้งที่ถูกชวน
เพื่อนบ้านหรือญาติใครขัดสนมาออกปากยืมมักจะไม่ขัด เห็นแต่บ่นว่า
ให้ยืมกันไปแล้วไม่มีใครได้คืน

เมื่อใช้จ่ายขนาดนี้ เงินที่ได้มาขอมไม่พอแน่ ข้อนี้ผมทราบ
มาตั้งแต่เล็กอยู่แล้ว เพราะถูกใช้ให้ไปขอยืมเงินจากพี่ป้าน้าอาหลาย
คนหลายครั้ง แต่ที่ไม่ทราบก็คือแม่ต้องมีภาระหนี้สินมากเพียงใดท่าน
ต้องกู้ยืมกว้างขึ้นทุกที ที่แรกก็ญาติ ต่อมาก็เพื่อน และสุดท้ายก็คนอื่น
ขึ้นญาติและเพื่อนฝูงก็คงจะไม่ต้องเสียดอกเบี้ย หรือถ้าจะเสียดอกไม่
แพงพอประมาณ แต่ที่กู้จากคนอื่น ๆ คงจะเพิ่มมากขึ้นทุกที ดอกคง
จะแพงทับถมกันไป แม่พูดเสมอว่าถึงอึดอัดเพียงใดก็ไม่ให้ใครมาดูถูก

ภาระการเงินแม้ว่าเป็นของแม่คนเดียว ลูกเต้าหรือแม่ท่านน้องสาวท่านไม่ต้องเกี่ยวข้องไม่ต้องเป็นห่วง แม่เป็นหม้ายเลี้ยงพวกเราอย่างนี้มารวม 9 ปี 10 ปี จนในพ.ศ.2476 กำกับผมเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 8 จึงออกมาทำงานกินเงินเดือนทั้งสองคนพอจะช่วยค่าใช้จ่ายในบ้านได้บ้าง ดูเหมือนกำได้เงินเดือนๆ ละ 50 บาท ผมเดือนละ 40 บาท แต่สายเกินไปเสียแล้ว เพราะหนี้สินของแม่ได้พอกพูนมาหลายปีเกินกว่าที่จะสามารถปลดเปลื้องด้วยเงินเดือนซึ่งอยู่ในระดับตีพอใช้

จะเป็นปี 2476 หรือ 2477 จำไม่ได้แน่ แม่ถูกลอตเตอรี่รางวัลที่ 2 เงิน 10,000 บาท เพื่อนๆ ผมรู้กันกระฉ่อนไป และมักจะถามผมว่าได้ส่วนแบ่งเท่าใด ผมก็ตอบโดยสัจย์จริงว่าแม่ให้ 10 บาท ไม่มีใครเชื่อ ผมเองทราบดีว่าแม่เงิน 10 บาทนั้นได้มาก็เป็นบุญเมตตาของแม่มากแล้ว เพราะเมื่อได้รางวัลมาแม่ก็นำไปชำระหนี้ได้จำนวนมากจนเกือบหมด เหลืออยู่เล็กน้อยท่านนำไปลงทุนร่วมกับญาติทำการค้าขายเพื่อให้พี่ชายคนโต 2 คนได้มีงานทำเป็นหลักฐาน เท่าที่รู้ตอนนั้นก็เพียงเท่านี้ กระนั้นก็ยังไม่กล้าเล่าให้ใครฟังตามความเป็นจริงเพราะอายุเขาเรื่องที่แม่เปิดปิดพวกเราแล้วเรามาทราบภายหลังนั้นเป็นเรื่องที่ฉกาจกรรมหนัก เมื่อเรื่องการเงินเรียบร้อยแล้ว แม่จึงเล่าความจริงให้ฟังว่า เมื่อก่อนจะถูกลอตเตอรี่นั้นเจ้าหนี้ยกกำลังเร่งรัดทวงเงินแม่อยู่หลายราย วังเดินเท่าใดก็หาเงินมาชำระเขาไม่ได้ ขอผิดผ่อนไปได้บ้าง แต่ภาระหนักี่รัดตัวเข้ามาทุกที จนกลุ้มใจนอนไม่หลับ ครุ่นคิดอยู่ 2-3 คืน หาทางออกอย่างไรก็หาไม่ได้ ผลสุดท้ายเห็นมีทางออกอยู่ทางเดียวคือไปกระโดดน้ำตายเสียให้พ้นทุกข์ เผอิญรุ่งขึ้นก็ถูกลอตเตอรี่เป็นเรื่องหวาดเสียว

สยองแต่ก็เป็นบุญพระช่วย

6. วิธีอบรมลูก

แม่ผมมีความคิดแบบก้าวหน้าหลายอย่าง แต่อบรมลูกส่วนใหญ่แบบโบราณ คือ ทะนุถนอมลูกจนเกินไป เช่น ปล่อยให้ลูกผู้ชายนั่งรถม้าไปโรงเรียน ห้ามเด็ดขาดไม่ให้เล่นฟุตบอล แม้แต่จะไปดูฟุตบอลก็ห้ามไปเล่นฟุตบอลเดี่ยวแข่งหาหัก เรื่องแข่งขาคหักเป็นเรื่องที่แม่กลัวนักแต่ก็ไม่วายที่ผมจะแอบหนีไป คือ ไปดูฟุตบอลเมื่อแม่ตั้งวงไฟ ถ้าวันไหนอยากไปดูฟุตบอลแต่แม่ตั้งวงไฟไม่ได้ขานไม่ครบเป็นอดเพราะถ้าหนีไปแม่ก็ต้องรู้ จะเล่นฟุตบอลเราก็ไปสนามหลวงหรือลุมพินีในตอนเช้าตรู่ก่อนแม่ตื่น กลับมาตอนสายพอตีรับหน้าแม่เมื่อตื่น เมื่อผมอายุ 15 ปี ก็มีอุบัติเหตุแขนหักข้างขวาจนความแตก ที่แขนหักนั้นไม่ใช่เพราะไปเล่นฟุตบอล ตั้งใจจะไปเล่นที่ลุมพินี แต่ยืมจักรยานเพื่อนขี่แล้วล้มในสนามนั่นเอง พวกเราจะไปไหนตามปกติต้องขออนุญาตก่อนเสมอ แม่ห้ามนักห้ามหนากลัวจะไปกับนักเลงแล้วจะเป็นอันตราย แต่กระนั้นผมก็ยังหนีหลบไปเล่นกีฬาอยู่เนือง ๆ

แม่มีกิดคติศัพท์เรื่องลือว่าดู มีไม้เรียวอาญาสิทธิ์เหน็บไว้หลังกระจกข้างเก้าอี้ประจำตัวของท่านที่หน้าบ้าน แต่ท่านมักจะใช้ไม้เรียวตีเด็กเล็ก ๆ และเลือกตีที่ขา ส่วนใหญ่ใช้ขุมมากกว่าตีจริง ๆ แต่ถ้าถูกตีแล้วก็ทั้งเจ็บทั้งอายเนื่องจากแม่เป็นพี่สาวคนโต อาณาจักรแห่งอำนาจของท่านจึงกว้างขวางแผ่ไปถึงบ้านน้ำ ๆ ผมหลายบ้าน ลูกพี่ลูกน้องผมคือหรือชน หรือไม่กินยา หรือไม่กินข้าว หรือไม่อาบน้ำ หรือพอได้ยินว่า “คุณป้าใหญ่” หรือ “แม่ป้าใหญ่” มาแล้วเป็นเรียบริ้อย ผู้ที่อยู่ใ

อาณาจักรของแม่เดีวนี้เป็นข้าราชการชั้นอธิบดีก็มี เป็นผู้จัดการสาขา
ธนาคารพาณิชย์ก็มี เป็นนายตำรวจชั้นนายพันก็มี เป็นพนักงานธนาคาร
ชาติก็ยังมี

เวลาลูกหลานทำการบ้านเรียบร้อย อ่านหนังสือ วาดเขียน ทำ
งานฝีมือหรือสอบไล่ได้ผลดี แม่ก็พอใจแต่ไม่ชมต่อหน้าแกล้งพูดให้คน
อื่นฟังโดยรู้ว่าเราได้ยิน เพราะพวกเรามากแอบฟังผู้ใหญ่คุยกันอยู่รวม
กันในห้องแถวแคบๆ เช่นนั้น ย่อมอดได้ยินได้ฟังอะไรๆ ไม่ได้ เมื่อ
ผมสอบชิงทุนได้ไปเรียนเมืองนอกและทราบผลประกาศแล้ว แม่ก็จับ
ตระเวนไปลาญาติพี่น้องเพื่อนฝูงทุกวันทั้งเช้าทั้งบ่ายหลายสัปดาห์ บาง
ครั้งรู้สึกระอาเพราะทั้งเมื่อทั้งกระดากที่แม่พาไปโฆษณา เพื่อนของแม่
บางคนที่ต้องไปลา ผมไม่เคยรู้จักมาก่อน แต่แม่บอกว่าเอาเถิดเถิดถือ
กระเป๋ามากให้แม่ ไปเป็นเพื่อนแม่ก็แล้วกัน เเคราะห์ดีผมทนไปกับ
แม่ทุกนัด ถ้าไม่ไปคงจะนึกเสียดายและเสียใจมาถึงบัดนี้ เพราะเป็นโอกาส
สุดท้ายแล้วที่จะทำตามใจแม่ ผมไปเมืองนอกเดือนเมษายน 2481
ต่อมาอีก 6 เดือนแม่ก็ตาย

7. คาลาของแม่

แม่ไม่ใช่พระอรหันต์ เป็นมนุษย์ธรรมดาที่มีคุณธรรมหลาย
ประการ ดังได้พรรณามาแล้ว ความบกพร่องย่อมมีอยู่บ้างเป็นธรรมดา
แต่ไม่ใช่วิสัยของลูกที่จะมาบรรยาย

แม่มีคาลาอยู่ 3-4 ข้อ ซึ่งอธิบายให้ทราบ บางทีจะเป็น
ประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย

ความมานะเด็ดเดี่ยว เป็นคาลาข้อแรกของแม่ที่เห็นได้ชัดจาก

ประวัติของท่าน เมื่อตั้งใจจะทำอะไร โดยเห็นแน่แน่วแล้วเป็นสิ่งที่ดีสิ่งทีชอบธรรม ก็ต้องทำให้ได้แม้จะต้องเสี่ยงต่ออันตราย ความยากลำบาก ใครจะนิทาเหยียหย่อนอย่างไรก็ต้องมานะอดทน โดยหวังประโยชน์ถาวรจะเด็ดเดี่ยวได้ต้องกล้าหาญ แต่กล้าหาญไม่ใช่กล้าบ้าบิ่นซึ่งเป็นการเสี่ยงภัยโดยไร้ประโยชน์ แม้มันไม่เคยพลาดและไม่เคยกล้าบ้าบิ่น แต่กล้าหาญกว่าใครๆ

แม่รักอิสรภาพและเสรีภาพยิ่งกว่าชีวิต ถ้าท่านยอมไปเมืองจีนเมื่อท่านเป็นหม้ายใหม่ๆ บางทีชีวิตของแม่อาจจะยืนนานกว่าเป็นที่อยู่ แต่แม่ไม่เคยคิดจะให้ใครเลี้ยง เงินอุปการะของลุงท่านถือว่าเป็นสิทธิของท่านที่ควรได้เพราะเตี้ยได้ช่วยลุงทำงานจนสร้างบ้านที่เมืองจีนได้ใหญ่โต ท่านพูดให้ฟังเสมอว่าไปให้ลุงเลี้ยงที่เมืองจีนก็เหมือนไปเป็นนกขุนทองอยู่ในกรง บินไปไหนก็ได้ตามใจชอบ เข้ค้ำมีอาหารกินจะพูดตามใจตัวก็พูดไม่ได้ พูดไม่ได้ตามใจไม่ใช่ไทยแท้

คาถาข้อต่อไปคือความซื่อสัตย์สุจริต แม่พูดบ่อยๆ ว่าเลี้ยงลูกมาได้เอาเปรียบใคร ไม่คิดในช่องอินกระดุก ต้องซื่อสัตย์ ต้องคงวาจาสัตย์ เมื่อแม่เป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่สามารถชำระคืนเขาแม่ก็จะปักใจและรับกรรมด้วยชีวิต ครั้นบุญพาวาสนาส่งให้ได้เงิน เจ้าหนี้ยี่รายๆ ทั้งที่ไม่เคยทวง แม้กัชำระคืนหมดทั่วหน้า บางรายให้ยืมมาจนลืมน ก็ยังชำระให้เสร็จสิ้นไป

ความใจกว้างเมตตาคุณานั้น แม่ปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง ท่านว่าคนเราก็กต้องมีเรื่องทุกขร้อนกันทั้งนั้น ถ้ามนุษย์ไม่ช่วยซึ่งกันและกันแล้วโลกจะแคบ มีคนเดือนแม่ว่าทำไมใจกว้างนัก ใครขออะไรก็มักจะ

ให้ แม่ก็ตอบว่าถ้าเขาไม่ลำบากจริงๆ แล้วเขาจะบากหน้ามาขอเราหรือ
แม่พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ใครตำหนินินทาได้และไม่ให้ใคร
ดูถูก แต่ถ้าใครเอาความเท็จมานินทา แม่ก็ไม่สนใจ บอกว่าอย่าไปเอา
ใจใส่กับคนพาลเช่น เมื่อผมถูกตำว่าเป็นฮวนเกี้ยหรือล้อว่าเป็นไอ้เจ๊ก
ท่านก็บอกว่าเขาไม่รู้จะติเรารู้ได้อย่างไรแล้ว จึงหยิบเอาเรื่องส่วนตัวมาว่ากัน
ฉะนั้น เมื่อผมอายุมากแล้วกำลังถกเถียงกันถึงเรื่องสำคัญๆ เกี่ยวกับ
เสรีภาพของบ้านเมือง ใครมาตอดเรื่องส่วนตัวเช่น ยั่วผมว่ากินขนมปัง
นอนกับฝรั่ง ก็นึกขึ้นได้ว่าเพราะเขาจนต่อเหตุผลของเราแล้วจึงแว้งไปพูด
เรื่องส่วนตัว หรือมีคนหาว่าขี้ขลาดตีแต่อบอุ้นอยู่เมืองนอก ทั้งเพื่อนฝูง
ไว้ให้เผชิญอันตราย ผมก็ได้คิดว่าคนอย่างนี้ก็มีด้วย จนแก้ถ้อยคำแล้วก็
เสกสรรปั้นเรื่องไม่นึกถึงเรื่องจริงๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อ 28 ปีที่แล้วมา นึก
เสียว่วมดกัต

8. ผู้หญิงอื่นในชีวิตของผม

เรื่องผู้หญิงในชีวิตผม ยังไม่จบเป็นแน่นอน เพราะในบทนี้
เขียนเรื่องแม่เท่านั้น และยังมีผู้หญิงอีกมากในชีวิตของผม มีหลายคนที่
นำเขียนให้อ่านกัน ทำไมจึงเขียนหรือจะเขียนเรื่องผู้หญิงในชีวิต? ตอบ
ได้สองประการคือ ถ้าไม่เขียนเรื่องผู้หญิง ก็คงต้องเขียนเรื่องผู้ชาย ถ้า
เกริ่นให้บรรณาธิการทราบว่าจะเขียนเรื่องผู้หญิงในชีวิตของผม บรรณาธิ-
การคงจะสนใจถึงกับใจเต้นตึกตัก แต่ถ้าเกริ่นว่าผมจะเขียนเรื่องผู้ชาย
ในชีวิตของผม บรรณาธิการอาจจะเข้าใจผมผิดไปมากๆ ก็เป็นไปได้

สำหรับเรื่องของผู้หญิงอื่น ผมคิดว่าคงเขียนยากกว่าเขียนเรื่อง
แม่ มีเหตุผลหลายประการข้อสำคัญก็คือไม่แน่ใจว่าเจ้าตัวเขาจะยอมให้

เขียน ในบางกรณีอาจจะต้องรอให้เจ้าตัวตายไปเสียก่อน แต่ก็หนักใจ
อยู่ว่าถ้าผมตายไปเสียก่อนแล้วจะเขียนได้อย่างไร

ยกตัวอย่างเช่น ถ้าจะเขียนเรื่องเมียผม ก็คงจะเห็นได้ชัดว่า
ยากเพียงใดในโลกนี้ แม่หม้ายมีมากกว่าพ่อหม้ายมากต่อมากนัก

จะจึงเขียนเรื่องเมียผมไว้ในที่นี้สักเล็กน้อย เพราะมาถูกคิด
ได้ว่าส่วนใหญ่พวกเราชาวธนาคารชาติไม่มีใครรู้จักเมียผม บางคนไม่เคย
เห็นด้วยซ้ำไปซึ่งก็นับว่าเป็นบุญ เพราะในสำนักงานไหนถ้าพนักงานรู้จัก
เมียของหัวหน้าสำนักงานจนถึงขนาดแล้ว มักจะมีเรื่องยุ่งพิลึก

เมื่อผมเป็นผู้ว่าธนาคารนี้ เมียผมมีความเดือดร้อนมากอยู่
ข้อหนึ่ง คือ มีคนแปลกหน้าไปหาที่บ้านแล้วเอาขวัญของกำนัลไปให้
เสมอ ถ้าผมอยู่บ้านละก็สะดวกอยู่ เพราะผมปฏิเสธเองได้ นอกจาก
จะเป็นคนรู้จักกันสนิทเป็นเพื่อนกันและของขวัญก็เล็กน้อย ก็รับเอาไว้
เพราะไม่ใช่ของกำนัลสินบน เราปฏิบัติกันอย่างนี้ตลอดมา

วันปีใหม่นี้หนึ่ง เผอิญผมไม่อยู่บ้าน มีพนักงานธนาคารเรา
คนหนึ่ง (ซึ่งเดี๋ยวนี้ลาออกไปแล้ว) นำเอากระเช้าผลไม้ไปให้ที่บ้าน
พนักงานคนนั้นเมื่อปีก่อนได้นำเอากระเช้าผลไม้ไปในที่หนึ่งแล้ว ผมก็
บอกว่าอย่าเอามาอีกเลยขอบคุณมาก เขาก็บอกว่าเจ้านามาด้วยความนับถือ
จริงๆ ในโลกนี้เจ้านับถือคนอยู่สองคน ผมเป็นคนหนึ่งในสองนั้น ผมก็
ขบใจแล้วบอกว่านับถือไว้ในใจก็ได้ ปีหน้าอย่านำมาอีกเลย มาถึงปีที่
จะเกิดเหตุเมียผมรับหน้าก็ปฏิบัติอย่างเคย คือขอให้เอาของขวัญนั้นกลับ
ไปเสีย พูดเป็นภาษาฝรั่ง พนักงานคนนั้นก็เข้าซื้ออยู่นั้นแหละ เมียผม
นึกว่าไม่เข้าใจภาษาอังกฤษจึงใช้ภาษาไทยแทน แต่ภาษาไทยของเมียผม

ใครๆ ก็รู้ว่าจำกัดมาก คือพูดได้ว่า “ไปซิ-ไปซิ” พนักงานคนนั้นก็โกรธ
หาว่าขี้บไล้ แล้วเลยผูกใจเจ็บพยายามตั้งแต่นั้นมาจนถึงทุกวันนี้ มี
โอกาสที่ใด ก็พยายามเอาความเท็จมาผสมกับความจริงเล่นงานผมทุกที
เช่นกล่าวหาว่าผมทำงานด้านอื่นเสียจนไม่ทำหน้าที่ผู้ว่าราชการชาติราวกับ
ว่าตนนั้นรู้จักหน้าที่ผู้ว่าราชการชาติเคยทำมาเป็นอย่างดี และเมื่อจะ
เล่นงานคำผมก็แฉ่งเลยไปด่าถึงเมียเสมอ ประหลาดมากที่เป็นนักมวยชก
ได้เข็มขัด

ข้อที่อยากขอให้ช่วยกันคิดก็คือ เมียผมทำผิดหรือทำถูกถ้า
อยากอ่านเรื่องผู้หญิงในชีวิตของผมอีก ก็ควรเขียนบอกบรรณาธิการมา
และโปรดอ้างเหตุผลให้ทราบด้วยว่าทำไมถึงอยากอ่านอีก และกลับกัน
ถ้าไม่อยากอ่านอีกก็ช่วยเตือนกันด้วย

มิถุนายน 2515

เสียดายโอกาส

วันนั้น ผมตื่นแต่เช้ามีด แต่รู้สึกว่าจะเป็นไข้ หนาวๆ ร้อนๆ คิดว่าจะไม่ไปโรงเรียนตามปกติผมมักจะฝันไปโรงเรียนเสมอ แม้ว่า จะเจ็บป่วยเล็กน้อย เช่น ตาแดง คางทูม บางครั้งไปโรงเรียนแล้วครู เคยไล่ให้กลับบ้าน เพราะเกรงว่าจะติดเพื่อนนักเรียนอื่นๆ

ที่เล่ามาข้างต้นและจะเล่าต่อไปนั้น เป็นเรื่องประมาณเกือบ 40 ปีแล้ว เวลานั้นผมอายุประมาณสิบขวบเศษๆ

เมื่อผมล้างหน้าล้างตาเสร็จ ก็ปรากฏว่าบิดาของผมตื่นก่อนแล้ว บิดาของผมป่วยเป็นฝีที่หลังอยู่หลายวัน ตามปกติท่านควรจะอยู่ในมุ้ง แต่เช้ามีดวันนั้นท่านก็ตื่นเช้า พอเห็นหน้าผมท่านก็รู้สึกดีใจเรียกว่า “ป่วย ไปซื้อโจ๊กให้กินหน่อยเถิด”

บ้านเราอยู่ที่ตรอกกวานิช ระหว่างตลาดน้อยกับวัดปทุมคงคา ถ้าไปซื้อโจ๊ก ต้องเดินไปสำเพ็ง แม้แต่โรงเรียนผมก็ตั้งใจจะไม่ไปแล้ว ถ้าจะไปซื้อโจ๊กให้เถิด ต้องผัดผ้าโสร่งที่นุ่งอยู่เป็นนุ่งกางเกงต้องใส่เสื้อใหม่ ต้องเดินไปสืบน่านาที่ เดินกลับมาสืบน่านาที่ ใครจะไป? ทั้งตัว

(เขียนและพิมพ์ครั้งแรก 2509)

ป๋วย อึ๊งภากรณ์ “เสียดายโอกาส,” ในอนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ 2509, พระนคร : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2510) ไม่มีเลขหน้า

เราเองก็ตะครันตะครอไม่มีใครสบายอยู่แล้ว ผมอดเอื่อนอยู่ เตี้ยทำไมไม่ใช้คนอื่น ทำไมมาใช้ผมอยู่คนเดียว

บิดาของผมไม่พูดอะไร ท่านเป็นคนที่ไม่ช่างพูดเป็นปกติอยู่แล้ว แม้แต่จะดุลูกก็ไม่อยากพูด ผมคิดไปคิดมาแต่ใช้ทั้งที่ต้องไปซื้อโจ๊กให้หน่อย แต่ได้กะบิตกะบวนอยู่แล้วตั้งครึ่งชั่วโมง และก่อนจะออกเดินทางไปซื้อโจ๊กที่สำเพ็งก็ต้องแสดงฤทธิ์ด้วยการทำหน้าที่หน้าเง้าหน้าอกกะพืดกะเพียดให้เป็นประจักษ์

บ่ายวันนั้น บิดาของผมนอนหลับไปได้สักหนึ่งชั่วโมง หมอก็มาเยี่ยม คล่าดูชีพจรบิดาของผมสิ้นลมไปแล้ว

ทุกวันนี้ ผมยังเสียดายโอกาส ในวันสุดท้ายแห่งชีวิตของบิดาผม ท่านให้ออกาสผมรับใช้ท่าน แต่ผมไม่รับโอกาสนั้นด้วยหนี้ซิ่นตาทานกลับทำให้ขุนหมองใจท่าน ข้อแก้ตัวใดๆ ฟังไม่ขึ้นทั้งสิ้นรวมทั้งข้ออ้างว่าไม่ใคร่สบาย

นักศึกษาที่รับผิดชอบในการจัดพิมพ์เศรษฐศาสตร์อนุสรณ์ซึ่งในที่นี้ มาเร่งรัดให้ผมเขียนเรื่องให้ อนุสรณ์แปลว่าความรัก ความรำลึก เรื่องแรกที่แล่นสู่สมอง คือ เรื่องที่เล่ามาให้อ่านในตอนข้างต้นนี้

นักศึกษาที่รักทั้งหลาย โอกาสในชีวิตของเรานี้มีน้อยนัก ถ้าพลาดโอกาสไปจะเสียดายจนตาย เพราะในชีวิต น้อยนักที่เราจะสอบแก้ตัวได้ ไม่เหมือนการสอบที่มหาวิทยาลัย

วัยที่เราศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย เป็นวัยที่ดีที่สุดในชีวิตของมนุษย์ที่หญิงและชาย วัยหนุ่มวัยสาว เป็นวันที่ขึ้นบาน กำลังวังซาก็แข็งแกร่ง สติปัญญาก็เฉียบแหลมที่สุดในอายุขัยพวกเราเพิ่งพ้นวัยเด็กมา

และวัยเด็กนั้นทุเรศ เพราะไม่เตียงสา และพวกเราก็มยังไม่บรรลุถึงวัยผู้ใหญ่ วัยผู้ใหญ่นั้นก็ทุเรศ เพราะมีเรื่องกวนใจ ต้องรับผิดชอบจุกจิก การประกอบอาชีพก็เต็มไปด้วยอุปสรรครกใจ โฉนเล่าเราจะปล่อยโอกาสแห่งวัยหนุ่มสาวให้ล่วงผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์อีกไม่ช้าเราหวังว่าจะได้รับยกย่องเป็นเศรษฐศาสตร์บัณฑิต เราได้ถือโอกาสรับและแสวงหาวิชาความรู้ที่แน่นแฟ้นสมกับที่จะเป็นบัณฑิตจริงๆ หรือ? หรือเราจะเกาะโชคให้น้ำชื่อบัณฑิตมาสู่เรา โดยภายในสมองของเราตกลงอยู่ มีแต่ความท่องจำบวกด้วยโชค? เราได้ถือโอกาสหรือเปล่าที่จะฝึกฝนความคิดของเราด้วยการอ่าน การฟัง การคิดทบทวน และการสร้างพลังแห่งความคิดของมนุษย์ขึ้นแก่ตัวเรา? เราจะถือโอกาสหรือไม่ที่จะปักเข็มแห่งความคิดของเราไปสู่ทิศแห่งธรรมะซึ่งเป็นทิศเดียวที่มีความสว่างแห่งชีวิตและเกียรติ? เรามีเครื่องมือพร้อมในวัยนี้ เรามีโอกาสเดียว..... เสียขายโอกาส

28 กันยายน 2509

แตกเนื้อหนุ่มเมื่อ 2475

เมื่อมิถุนายน 2475 ผมเป็นนักเรียนชั้นมัธยมปีที่แปด อยู่โรงเรียนอัสสัมชัญ ไม่เคยเรียนเรื่องการเมือง การปกครอง ไม่เคยคิดถึงสิทธิเสรีภาพของราษฎร เคยเรียนหนังสือเรื่องพลเมืองดี ซึ่งสอนว่าพลเมืองมีหน้าที่อย่างใดบ้าง จะต้องอยู่ในระเบียบวินัยอย่างไร แต่ไม่เคยมีใครสอนว่า พลเมืองก็มีสิทธิเสรีภาพด้วย เคยเรียนรู้ว่า คำขวัญของชาติฝรั่งเศส คือ เสรีภาพ สมภาพ และภราดรภาพ แต่ไม่ทราบละเอียดว่า เมื่อฝรั่งเศสสถาปนาปฏิวัตินั้น เกิดอะไรขึ้น เพราะทางโรงเรียนนั้น สอนประวัติศาสตร์ยุคแคว้นกาลพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 หนังสือเรียนธรรมจริยาทั้งภาษาไทยและฝรั่งเศส สั่งสอนแต่ให้เชื่อฟังเคารพบนอบผู้ใหญ่ รักใคร่เพื่อนฝูงโอบอ้อมอารีแก่คนโดยทั่วไป โลกของคนหนุ่มอย่างผมในสมัยนั้น เป็นโลกที่ตัดปัญหาการเมืองออกไปเสีย มีแต่ปัญหาให้ศึกษาเร็วๆ เสร็จสิ้นไปด้วยดี จะได้ออกไปประกอบอาชีพ ช่วยครอบครัวทางเศรษฐกิจ คนที่ได้เห็นน้อยรู้น้อย ก็ยากน้อย รู้มากจะยากนาน ชีวิตของคนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในดุลเสถียรภาพทางการเมือง

(เขียนและพิมพ์ครั้งแรก ในปี 2515)

ตีพิมพ์ครั้งแรกในสังคมนศาสตร์ปริทัศน์ มิถุนายน 2515

หนังสือที่ระลึก พร้อม วัชระคุปต์ 8 กรกฎาคม 2515

จิตใจที่อยู่ในดูแลแห่งเสถียรภาพนี้ เริ่มหวั่นไหวเล็กน้อย ในปี 2475 เพราะเหตุการณ์สามประการ

ประการแรก ในชั้นมัธยมปีที่แปด ภาคฝรั่งเศสในอัสสัม-ชัญญะนั้นอาจารย์เริ่มสอนปรัชญาซึ่งแยกหัวข้อออกเป็น จิตวิทยา ธรรมชาติวิทยา ตรรกวิทยา และเทววิทยา ได้เริ่มเรียนรู้ว่า ความคิดของมนุษย์เป็นสิ่งอันประเสริฐ ความประเสริฐนี้จะเกิดขึ้นได้ก็แต่ในสภาพที่ปราศจากอวิชาและพันธนาการกล่าวคือ ในสภาพที่มีเสรีภาพ เสรีภาพในการคิด การพูด การเขียน การอภิปราย และการสมาคมจำได้ว่าหนังสือตำราปรัชญานั้นนักบวชโรมันคาทอลิกเป็นผู้เขียนและอาจารย์ผู้สอนก็เป็นนักบวชโรมันคาทอลิก

ประการที่สอง ได้มีการรัฐประหารเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นระบบรัฐธรรมนูญ โดยมีพระมหากษัตริย์และในรัฐธรรมนูญได้ระบุสิทธิและเสรีภาพของประชากรราษฎรไว้หลายประการมาตราแรกบัญญัติไว้ว่า อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย

ประการที่สาม เกิดขึ้นในโรงเรียนอัสสัมชัญเอง คือ เกิดมีนักเรียนจำนวนหนึ่งใช้สิทธิเสรีภาพเรียกร้องให้โรงเรียนกระทำการบางอย่าง เช่น ให้ออกเรียนในวันพิธีพุทธศาสนา ให้มีเครื่องแบบนักเรียน เป็นต้น ทางโรงเรียนได้ใช้อำนาจลงโทษนักเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัยทางฝ่ายนักเรียนก็ได้ตอบด้วยการสไตรก์ไม่เข้าห้องเรียน เหตุการณ์ลุกลามต่อไป โรงเรียนจึงตัดสินใจปิดโรงเรียนชั่วคราว

ผมเองไม่ได้มีเดียงสา ในเหตุการณ์ต่างๆ นัก ในการเรียน

ปรัชญาที่เล่าเรียนไปด้วยความสนใจกับบทเรียนอย่างธรรมดา ไม่ได้คิดอะไรนอกเหนือจากนั้นไป ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ หรือในเรื่องสตรีที่โรงเรียน ผมมีบทบาทเพียงแบบไทยมุง คือคอยมุงดูเขา สนุกดี ไม่ได้สำนึกว่า มีความสำคัญอย่างไร เมื่อทางโรงเรียนสั่งปิดเรียน กลับรู้สึกเสียดาย เพราะได้เรียนมาจนเกือบจบหลักสูตรแล้ว ใกล้จะได้ออกไปทำมาหากินให้คุ้มกับที่แม่ได้ลงทุนลงแรง ลำบากยากเข็ญมาหลายปี เพื่อให้การศึกษา ก็มาสะดุดหยุดลงเช่นนี้ เพราะเหตุที่พวกเราถ่อมความวุ่นวาย ไม่เคารพนับถือครูบาอาจารย์ เป็นลูกศิษย์คิดล้างครู ไม่อยู่ในระเบียบวินัย

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกในเสถียรภาพแห่งชีวิต ได้เริ่มต้นคลอนไปบ้างโดยที่กรอบชีวิตได้ขยายตัวออก การครองชีวิตแบบเดิมนั้นถึงจะมีเสถียรภาพและได้ดูแลก็จริง แต่น่าสงสัยว่า เสถียรภาพไม่ใช่สิ่งเดียว ที่พึงปรารถนากระมัง คงจะมีสิ่งอื่นที่สำคัญไม่น้อยกว่าเสถียรภาพดูแลแห่งชีวิตนั้นสงสัยว่า เป็นจุดที่เคลื่อนไหวได้ ขึ้นสูงลงต่ำได้ ชีวิตที่ทรงดุลอยู่ในระดับสูง คงจะดีกว่าชีวิตที่ทรงดุลอยู่ในระดับต่ำ และมนุษย์กับสังคมของมนุษย์นั่นเองสามารถกระทำให้จุดดุลแห่งชีวิตสูง ลงต่ำได้ ตามภาษาที่ใช้กันอยู่ในสมัยนี้ มนุษย์อาจจะ “พัฒนา” ให้ชีวิตมีระดับต่ำได้ และจะให้สมดุลอยู่ในระดับใดก็ตามความสามารถของมนุษย์ คำว่าชีวิตในที่นี้ หมายถึง การครองชีพในด้านต่างๆ เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การสังคม เป็นต้น

ข้อสงสัยที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้ผมกับเพื่อนรุ่นหนุ่มอีกสองสามคนชักชวนกันแสวงหาคำตอบจากหนังสือต่างๆ ซึ่งเดิมทางโรงเรียนห้าม

ไม่ให้อ่าน เพราะเป็นบาป เช่น หนังสือของรุสโซ วอลแตร์ โซลา และหนังสือประวัติการปฏิวัติของฝรั่งเศส เป็นต้น ต่อมาเมื่อผมอ่านภาษาอังกฤษออก ได้อ่านศึกษาจากจอห์น สจ๊วต มิล ฮอบสัน ฮอบเฮาส์ ทอว์นีสแตร์ รัสเซลล์ เจฟเฟอร์สัน ลินคอล์น รวมทั้งรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ในสมัยนั้น แม้ว่าเราจะได้เริ่มสนใจเสาะแสวงหาวิชาเกี่ยวกับการบ้านเมืองแล้วก็ดี ผมต้องหมกมุ่นอยู่กับการประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว งานสอนที่โรงเรียนอัสสัมชัญ เป็นภาระหนักพอคู่สำหรับครูใหม่รุ่นหนุ่มวัย 18-20 ปี ฉะนั้น ในเรื่องการบ้านเมืองของไทย ผมยังคงสังกัดไทยมุง คือ คอยติดตามอ่าน และฟังข่าวอยู่บ้างโดยมิได้คำนึงว่าตนเองมีบทบาทอย่างไรบ้าง ในเรื่องของการบ้านเมือง

ลัทธิไทยมุงติดนิสัยผมอยู่หลายปี จนกระทั่งเมื่อได้รับทุนเล่าเรียนไปศึกษาต่อที่อังกฤษในปี 2481 การเลือกตั้ง การจัดคณะรัฐมนตรี การอภิปรายในสภา ความแตกแยกกันในคณะรัฐบาลเจ้าคุณมโนปกรณ์นิติธาดา สมุดปกเหลืองของหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐประหารครั้งที่สอง กบฏบวรเดช ในหลวงรัชกาลที่ 7 สละราชสมบัติ คณะราษฎรฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือนแตกแยกกัน เจ้าคุณพลพลพยุหเสนาลาออกแล้วกลับเข้ามาใหม่ เข้าแล้วออกอีก หลวงพิบูลสงครามถูกลอบยิง การประหารชีวิตศัตรูทางการเมือง การปิดปากมิให้คิดเตียนรัฐบาล ฯลฯ เหล่านี้ ผมเป็นคนหนึ่งที่มุงดูเขา ส่วนใหญ่มุงดูเพื่อความสนุกเหมือนมุงดูลิเก ไม่แตกต่างกับบรรดาไทยมุงที่มีจำนวนมากล้นหลาม ในปัจจุบันแต่บางครั้งก็อดรู้สึกสลด และอนาถใจไม่ได้ เมื่อคนไทยต่อคนไทยพิฆาตฆ่าฟันกันเอง หรือเมื่อแน่ใจว่าพ่อของเพื่อนถูกประหารชีวิต

ด้วยข้อหาเท็จและการปลุกพยานเท็จ ไม่ได้เคยถูกคิดค่า เราก็คือเป็นพลเมืองคนหนึ่ง มีหน้าที่และสิทธิเสรีภาพที่จะร่วมกับผู้อื่น บันดาลให้การปกครองของบ้านเมืองเป็นไปโดยชอบธรรม เมื่อก่อนจะเดินทางไปเรียนต่อที่อังกฤษ ผมได้ใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในชีวิตแต่ในบรรดาผู้สมัครเลือกตั้งนั้น ไม่รู้จักเสียส่วนมาก ที่รู้จักบ้างก็มีชื่อเสียงไม่น่าศรัทธา ไม่ทราบว่าจะเลือกใครดี ผลสุดท้ายตัดสินใจลงคะแนนนี้ให้ผู้สมัครท่านหนึ่งซึ่งเป็นครู เพราะคิดว่า เราก็คือเป็นครูไม่รู้จะเลือกใครก็เลือกครู

ในภาวะไทยมุงระยปี 2476 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองยังไม่ได้เริ่มตั้ง ผมยังไม่ได้เรียนกฎหมาย แต่ได้ติดตามเพื่อน ๆ ที่แก่กว่าและกำลังเรียนกฎหมายอยู่ ไปเที่ยวโรงเรียนกฎหมายในวันพฤหัสบดี ที่โรงเรียนอัสสัมชัญหยุด สังเกตดูว่า นักเรียนกฎหมายบางคนพกปืน ผมถามเขาว่าทำไมพกปืน เขาเล่าว่านักเรียนกฎหมายกับพวกทหารไม่ลงรอยกันเรื่องการเมือง ผมก็เช่ถามเขาว่า ก็ไม่ลงรอยกันทางการเมืองทำไมต้องใช้ปืนด้วย ควรจะใช้สันติวิธีกระมังฐานคนชาติเดียวกัน ตอนนั้นถึงเวลาที่ไทยมุงถูกพวกนักเรียนกฎหมายมุงดู ด้วยความประหลาดใจ หัวร่อกันงอหาย บางคนว่าไอ้นี้แปลกคิดประหลาด ๆ เป็น ๆ

ในปี 2481 ผมได้เข้าเรียนที่อังกฤษแล้ว ในตอนปลายปีโรงเรียนปิดได้ไปพักตากอากาศที่เมืองทอร์กี ชายทะเลตะวันตกเฉียงใต้ของอังกฤษ นักเรียนไทยอีกคนหนึ่งชื่อ พร้อม วัชรคุปต์ ไปพักอยู่ด้วยกัน พร้อมเรียนวิชาโลหกรรมที่มหาวิทยาลัยลอนดอน เป็นชาวโคราช เรียนชั้นมัธยมปลายอยู่ที่อานวนศิลา วันหนึ่ง พร้อมระลึกระลึกมาบอกว่า “ตายแล้วโว้ย” ถามว่า “จะตายเรื่องอะไร” พร้อมตำให้แล้วจึงอธิบายว่า เมืองไทยต่อไปนี้จะ

แยแล้ว เพราะหลวงพิบูลสงครามได้เป็นนายกรัฐมนตรีแทนเจ้าคุณพหล คงจะเป็นระบบเผด็จการแบบเยอรมนีและอิตาลี ผมขอรับสารภาพว่าไม่เคยคิดมาก่อน พร้อมเป็นคนแรกที่ให้สติเรื่องเผด็จการและประชาธิปไตย ตั้งแต่นั้นมาจนพร้อมตายจากไป (เมื่อเดือนเมษายน 2515 นี้เอง) พร้อมกับผมก็ถกกันเสมอถึงเรื่อง เสรีภาพ ประชาธิปไตย ลัทธิการเมืองฝ่ายซ้าย ฝ่ายกลาง ฝ่ายขวา ฯลฯ ตลอดมา โปรดสังเกตว่า พร้อมวัชรคุปต์ เป็นนักวิทยาศาสตร์ปริญญาเอกทางโลหกรรม อาจารย์พิเศษในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้มีส่วนทางการเมืองและเป็นผู้หนึ่งที่ทำให้สตินันท์แก่ผม ซึ่งเรียนทางสังคมศาสตร์ เพื่อนรักเอ๊ย...

สำหรับท่านทั้งหลายที่เป็นบุคคลสำคัญ มีบทบาทในการรัฐประหารปี 2475 นั้น ผมมิได้รู้จักท่านเป็นส่วนตัวจนกระทั่งเป็นเสรีไทยเข้ามาในตอนสงครามญี่ปุ่น ฉะนั้นจะขอจดไม่กล่าวในที่นี้ เพราะห่างไกลจากเรื่องปี 2475 ไปมาก

ก่อนจบบทความนี้ ใครจะเสนอความเห็นสักสองข้อ

ประการแรก เรื่องของบ้านเมือง เป็นเรื่องที่สำคัญแฉะชีวิต อิศรภาพของคนและชาติเรามาก พวกเราแต่ละคน ไม่ควรจะมีมัวถือนิติไทยมุงอยู่รำไป การมุงดูเขาทำอะไรกันนั้น มันจะสนุกดีและไม่เสี่ยงอันตรายด้วย เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพลี่ยงพล้ำไป ไทยมุงก็แผ่เมตตาให้โดยบ่นว่าสงสาร เมื่อสงสารแล้วก็สบายใจแก่ตนเอง ถ้าใครเขาโกงกินกันหรือใช้อำนาจเป็นอธรรมเราก็ย้ายสังกัดจากไทยมุงเป็นไทยบ่น หรือผสมกันเป็นไทยมุงบ่น ล้อมวงกันบ่นไปนิินทาไปสนุกดีอีก เพราะเรื่องที่เขามานินทานั้นมันสนุกแทบทุกเรื่อง ในกรณีที่มีใครตกกระป๋อง หรือ

ถูกประทุษร้ายเพราะยื่นคอเข้าไปให้เขาสับเอาทางการเมือง ไทยมุง ก็มักจะสมน้ำหน้า อยากแวงเท่าหาเสียนทำไม นี่แหละสุภายิตไทย ดี ๆ ไทยมุงก็เอาไปตีความให้เป็นทฎายิตไปได้

ถ้ารักจะให้ดุลแห่งชีวิตของประชาติไปโดย เคลื่อนสูงขึ้นโดยไม่ทิ้งเสถียรภาพ ไม่มีทางอื่น ต้องร่วมกันมากๆ เลิกลัทธิไทยมุง ไทยบ่น ไทยมุงบ่นเสีย ชวนกันย้ายสังกัดเป็นไทยสน ไทยร่วม ไทยเรียกร้อง แล้วไทย จะเจริญ

ข้อสุดท้าย ขอเสนอเพื่ออภิปรายกันต่อไป ว่าบ้านเมืองอันพึงปรารถนาของเรานั้นควรจะมีลักษณะประการใดบ้าง ผมมีความเห็นว่า ควรจะมีลักษณะ 4 ประการ คือ (1) มีสมรรถภาพ (2) มีเสรีภาพ (3) มีความยุติธรรม และ (4) แผ่เมตตากรุณา

สมรรถภาพ หมายความว่า บุคคลในบ้านเมืองนั้น มีความรู้ความสามารถ ความขยันขันแข็ง มีวิธีทำงาน การจัดรูปงาน และการประสานงานกันอย่างเรียบร้อย จะคิดจะทำอะไร ก็สามารถทำไปได้โดยสะดวกและคล่องแคล่วว่องไว สมรรถภาพในด้านการปกครอง หมายความว่าหัวหน้าพรรคการเมืองรู้วิธีเป็นผู้นำลูกพรรค มีสะอาดพอที่จะป้องกันมิให้ลูกพรรคขู่กรรโชกได้ และแม้จะประสบลูกพรรคที่เลวก็สามารถขจัดอุปสรรคได้ โดยไม่ต้องละทิ้งหลักการ เสรีภาพ ยุติธรรม และเมตตากรุณา

เสรีภาพ หมายความว่า บุคคลแต่ละคน คณะแต่ละคณะ มีสิทธิเสรีภาพสมศักดิ์ศรีของมนุษย์ ทำอะไรได้โดยมิต้องหวาดหวั่น เว้นแต่จะเป็นการประทุษร้ายต่อผู้อื่น หรือเป็นการจำกัดเสรีภาพของผู้

อื่น เสรีภาพเป็นหัวข้อแจแห่งความดำริริเริ่ม เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญ การที่มนุษย์มีเสรีภาพก่อให้เกิดความคิดต่างๆ กันย่อมเปิดโอกาสให้มีทางกว้าง สำหรับเลือกวิธีที่ดีมีประโยชน์ที่สุดได้ เป็นการที่เหนือกว่า การบังคับให้ทุกคนคิดอ่านเข้ารอยเดียวกันหมด ความสำนึกในเสรีภาพของแต่ละคนก่อให้เกิดความสามัคคีในชาติได้ และความสามัคคีสมานฉันท์เป็นคุณประโยชน์ยิ่งนัก ในวาระที่บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะอันตรายจากภายในและภายนอกประเทศ

ความยุติธรรม หมายความว่า บ้านเมืองมีชื่อมีแป ใช้กฎหมาย และขบวนการตุลาการเป็นกติกาสำหรับทุกคนเสมอหน้ากันหมด โดยตั้งรากฐานอยู่บนค้ำด้วยความชอบธรรมและศีลธรรม การปกครองไม่ได้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจหรือประกาศิตตามอำเภอใจของคนคนเดียวหรือหมู่ น้อยหมู่เดียว

ความเมตตากรุณา หมายความว่า มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน และกัน แทนที่จะคิดพิฆาตกัน ผู้ที่เกิดมาแล้วถ้าหาผู้ยื่นยอมประคับ ประคองผู้ทีล้าหลัง เฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่พิการทางร่างกายหรือจิตใจ รัฐบาล ขจัดทุกข์บำรุงสุข แบ่งความเจริญให้ทั่วหน้า รามอน แมกไซไซ กล่าวไว้ว่า “ใครเกิดมามีน้อย กฎหมายควรจะช่วยให้ได้รับมาก”

ขออุทิศ ส่วนดีของบทความนี้ถ้ามี เป็นที่ระลึกถึง ดร.พร้อม วัชรคุปต์ ผู้เฝ้ในเสรีภาพของประชาชนชาวไทย

Labor Omnia Vincit

อัสสัมชนิกและนักเรียนเก่าใหม่ของโรงเรียนในเครือภราดาจารย์
เห็นคุณค่าเบรียลลงจะคุ้นกับภาษิตลาตินข้างต้น ซึ่งแปลได้ความว่า “สิ่ง
ทั้งปวงเอาชนะได้ด้วยอุตสาหกรรม”

พวกเราโชคที่ได้รับการอบรมมาในร่มแห่งอุตสาหกรรมและค
ติๆ อื่นๆ เราจะต้องขยัน เราจะต้องมีระเบียบ เราจะต้องมีใจเที่ยงธรรม
แม้แต่นักเรียนภาคฝรั่งเศสก็รู้จักคำอังกฤษ “Fair Play”

คติประจำใจเป็นของสำคัญ เด็กๆ ก็เห็นกันจนชินตาชินใจ
โตขึ้นก็หวนระลึกได้ แม้เมื่อแก่ก็ปฏิบัติตามคติด้วยความเคยชินเป็น
ธรรมชาติ

ผมไปเจอ Labor Omnia Vincit อีกที่ พร้อมกับเพื่อน
อัสสัมชนิกบ้างไม่อัสสัมชนิกบ้าง เมื่อออกจากโรงเรียนไปร่วม 10 ปี
ไปเจอในกองทหารอังกฤษที่เรียกว่า Pioneer Corps แปลได้ความว่า
กองทหารกรุยทางหรือกองกรรมกรในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ใครเป็น
ชนสัญชาติที่ประกาศเป็นข้าศึกกับอังกฤษ ถ้าสมัครเข้าเป็นทหารอังกฤษ
เขารับเข้าไว้ในกองทหารกรุยทางนี้ กองทหารนี้ต่อมามีชื่อเสียงในการ

(เขียนและพิมพ์ครั้งแรกในปี 2511)

ปฏิบัติงาน ทางราชการอังกฤษยกย่องให้เลื่อนชื่อเป็น Royal Pioneer Corps หรือกองราชกรรมกร

พวกผมเป็นคนไทยอยู่ในอังกฤษอยากช่วยชาติ เพราะญี่ปุ่นยึดครองไทย ถ้าญี่ปุ่นแพ้สงคราม ไทยก็จะแพ้ตาม แต่ถ้าคนไทยเป็นทหารอยู่ฝ่ายชนะบ้างคงจะไม่แพ้มากนัก พวกผมจึงสมัครเป็นทหารอังกฤษเรื่องราวค่อนข้างละเอียดได้เขียนไว้เสริมในหนังสือของอัสสัมชัญ ดิเรก ชัยนาม ชื่อหนังสือ ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ใครสนใจคงหาอ่านได้

ในขั้นแรกๆ อังกฤษส่งพวกผมเข้า Pioneer Corps แต่งตัวก็เหมือนทหารอังกฤษอื่นๆ แต่ที่หน้าหมวกมีตรา Labor Omnia เช่น ใช้ความอดสาหัสเอาชนะดินแข็งๆ ขุดมันฝรั่ง ใช้แรงงานจัดฟันโรงทหารเอาชนะกับความสกปรกในส้วมทหาร และใช้ความอดสาหัสอดหลับอดนอนเพื่อยามพิทักษ์โรงทหาร เป็นต้น

ต่อมาความอดสาหัสของเราก็พิชิตน้ำใจของกองบัญชาการทหารอังกฤษได้อยู่ในกองกรรมกรไม่กี่เดือนเขาก็ส่งมาอินเดีย ให้มาฝึกทำกองโจรบ้าง ฝึกเป็นจารบุรุษบ้าง เป็นผู้กระจายเสียงวิทยุบ้าง เป็นผู้ทำแผนที่เมืองไทยบ้าง ซึ่งนับว่าเป็นการเลื่อนฐานะของกองทหารเสรีไทยจากอังกฤษแล้วต่างก็ได้เลื่อนยศจากพลทหารเป็นนายร้อย นายพัน หรืออย่างเราก็เป็นสิบเอก Labor Omnia Vincit เห็นทันตา

ทีนี้จะหวนกลับมาเล่าถึงเมื่อผมเป็นนักเรียนอัสสัมชัญ ครูที่สอนภาษาไทยแก่พวกเรา ก็มีความมานะอดสาหัสค้นคว้าเอาคติของไทยหรือคำบาลีสมาสังสอนเราเหมือนกัน นัยว่าเกรงจะเฟื่องภาษาละตินเสีย

หมด ต้องเอาภาษาไทยเข้ากล้ำ เช่น “อดตาหิ อดโน นาโถ” “คนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแก่ตน” หรือ “ธมโม หเว รกขติ ธมมจารี” “ธรรมนั้นแหละเวัยรักษาผู้ประพฤดิธรรม” เป็นต้น ผมกับเพื่อนๆ เขียนเรียงความกันเสียเมื่อยมือ ครูก็ตรวจเรียงความเสียจนท่านเมื่อยใจและอ่อนใจ เคี้ยวเข็ญพวกผมมาจนได้ดีบ้าง ไม่ได้ดีบ้าง แต่คติติดใจอยู่แทบทุกคน

ภาษิตบาลีที่ใกล้กับ Labor Omnia Vinia เห็นจะเป็น “วายุเม เถว บุริโส ยาวอดตสส นิปปทา” ซึ่งแปลได้ความว่า “เป็นบุรุษพึงพยายามไปจนกว่าจะสำเร็จประโยชน์” พิศเราะห์ดูซื่อๆ ก็ไม่น่าจะเป็นปัญหาอะไรนัก เพราะ Labor มันก็ต้อง Vincit ทุกอย่างไปแหละ แต่มีเรื่องเล่ากันว่า อัสสัมชนิกบางคนสนใจคำว่า “บุริโส” เป็นพิเศษ ทำไมคติบาลีจึงมุ่งแต่บุริโส เขาก็ไขปัญหาได้โดยไม่ยากนักก็อัครุท่านหมายความว่า ถ้าเป็นผู้ชายหวังประโยชน์ในการเกี่ยผู้หญิง ก็ต้องพยายามเที่ยวไปเที่ยวมาหน้าโรงเรียนคอนแวนต์จนกว่าจะสำเร็จประโยชน์เรียงความฉบับนั้นนัยว่าเขียนได้ยืดยาวผิดปกติ แต่คะแนนติดลบเท่าใดไม่ปรากฏ

ทีนี้เมื่อเราโตขึ้นสักหน่อย เกิดตั้งปัญหาถามตัวเองว่า พยายามนะเห็นไม่ยากแต่จะพยายามไปหาแก้อะไร มีจุดหมายปลายทางที่ไหน นอกจากหน้าโรงเรียนคอนแวนต์ในฐานะที่เป็นบุริโส คำตอบเรื่องจุดหมายปลายทางสำหรับผม ปรากฏขึ้นที่วิทยาลัยเศรษฐศาสตร์แห่งลอนดอน ซึ่งผมเข้าเป็นนักศึกษาเมื่อก่อนสงครามโลกเล็กน้อย ที่วิทยาลัยนี้ เขาเชื่อแล้วว่านักศึกษาที่เข้ามาจะพยายาม เขาจึงวางคติไว้ว่า ให้พยายามเพื่อ

อะไร คตินั้นคือ “Rerum cognocere causas” แปลพอได้ความว่า “พึงรู้ถึงเหตุแห่งสิ่งต่างๆ”

ถ้าท่านผู้อ่านเอาแพะ “Labor ฯลฯ” “มาชนกับแกะ ฯลฯ causas” คงจะได้ความว่า พยายามเกิด อุตสาหกรรมเกิด เพื่อให้รู้ซึ่งในเหตุแห่งสิ่งต่างๆ คิดดูตาไว้ จำตั้งใจไว้ ปฏิบัติให้ได้ตามคติ แล้วถ้าท่านเป็นนักปราชญ์ไม่ได้ก็ไม่ไช่บกพร่องของสุภามิต

ฟังไม่ได้ศัพท์ จับเอามากระเดียด

คงไม่มีใครที่คนทราบและจำได้ว่า เมื่อผมเป็นนักเรียนที่อัสสัมชัญนั้นผมเคยได้ “แบ็คไนด์”

เวลานั้นผมอายุประมาณ 11 ขวบ อยู่ชั้นมัธยม 2 ห้องเรียนอยู่ที่เรือนไม้ข้างนอกโรงเรียน ข้างโบสถ์ ครูประจำชั้นเป็นภราดาชาติสเปญ เพิ่งมาจากเมืองนอกใหม่ๆ ชื่อ Francisco-Xavier ซึ่งในไม่ช้าพวกเราที่ตั้งสมญาว่า “ไอ้หลิม” เพราะศิระะแกเรียวๆ ค่อนข้างจะหลิม

ภราดาหลิมยังหนุ่มมาก และขณะนั้นพูดไทยไม่ได้ เวลาจะพูดกับเราพวกนักเรียนก็ใช้ภาษาฝรั่งเศสรวด และแกมักจะนึกว่าพวกเราเข้าใจภาษาสำเนียงของแกเกินกว่าที่เราเข้าใจโดยแท้จริง จึงพูดค่อนข้างเร็ว ผมเองก็เพิ่งหัดพูดภาษาฝรั่งเศส และแม้ว่าปกติไม่สู้เข้าใจคำที่ภราดาพูด แต่อดความงังไว้ ทำที่ว่าฟังรู้เรื่อง

วันหนึ่ง ระหว่างที่หยุดพักเรียน เวลาเที่ยง ผมกับเพื่อนๆ อีก 2-3 คน เข้าไปนั่งในห้องเรียน บางคนก็คุยกัน บางคนก็เข้าไปทำงานหรืออ่านหนังสือภราดาหลิมวันนั้นก็เข้าไปนั่งทำงานที่โต๊ะครู ที่นั่งผม

(เขียนและพิมพ์ครั้งแรกในปี 2512)

อยู่ข้างหน้าต่าง และหน้าต่างของห้องเรียนที่เรือนไม้ นั้นกว้างมากทาง
โรงเรียนใช้ไม้ท่อนยาวๆ ค้ำไว้เมื่อเปิดหน้าต่าง จะเป็นเพราะความชน
ของผมหรืออย่างไรจำไม่ได้แน่ ผมเอามือปิดท่อนที่ค้ำหน้าต่างนั้นตกไป
ข้างนอก ภราดาหลิมก็ส่งภาษาฝรั่งเศสสั่งให้ผมทำอะไรสักอย่างผมก็
“oui, cher frere” ซึ่งพูดได้คล่องอยู่ เพราะแปลว่า “ครับ ท่าน
ภราดาที่รัก” ทำเป็นเข้าใจคำสั่งของครู แล้วก็ป็นหน้าต่างกระโดดออก
ไปจะเก็บไม้ค้ำ พอออกไปข้างนอกยังไม่ทันจะเก็บไม้ ได้ยินเสียงภราดา
เอ็ดตะโรเอา ผมก็เข้าใจว่าภราดาสั่งให้กลับเข้ามาในห้อง ผมก็ป็น
หน้าต่างกลับเข้ามา ตอนนั้นภราดาหน้าแดงอะอะอีก ผมเข้าใจว่าแกล้งให้
ป็นหน้าต่างออกไปอีกเพื่อเก็บไม้ค้ำ ผมก็ป็นหน้าต่างกระโดดออกไปอีก
คราวนี้ภราดาเอ็ดเสียงขรมไปเลย ผมจึงเพิ่งรู้ซัดว่าแกลโกรมมาก ผม
คว้าไม้ค้ำได้ส่งให้เพื่อนทางหน้าต่างแล้วโดยแนบเข้าโรงเล่นหนีไป

มารู้เอาทีหลังเมื่อเพื่อนๆ บอกว่า ภราดาหลิมในตอนแรกบอก
ให้ผมเดินไปเก็บไม้ค้ำ แต่ให้เดินออกทางประตูอ้อมลงกระไดไปเก็บ
แต่พอผมป็นหน้าต่างกระโดดไป แกลก็บอกให้เก็บไม้ค้ำนั้นเสียแล้วเดิน
อ้อมกลับเข้าห้องทางประตู ผมนึกว่าแกลบอกให้ป็นกลับเข้ามาเสียจึง
ป็นกลับเข้ามา ตอนผมป็นหน้าต่างกระโดดลงไปอีกหนหนึ่ง โทสะของ
ภราดาหลิมก็เลยถึงขีดสุดที่จะทนทานได้

พอถึงบ่ายวันเสาร์ในสัปดาห์นั้น ภราดาไมเกิดซึ่งเป็นอธิการ
ในขณะที่นั้นก็เดินไปตามห้องเรียนต่างๆ ตามประเพณี เพื่อชำระบาป
ของนักเรียนแต่ละห้องซึ่งได้รับ “เบ็ดไนต์” ด้วยไม้เรียวอาญาสิทธิ์มา
ถึงห้องมัธยม 2 แผนกฝรั่งเศส เปิดสมุดปกดำแล้วแกลสันศิระษะ ทำ

ดาเหลือกๆ บอกว่าน่าประหลาดส่งภาษากับภราวาทลิมสัก 2-3 คำ แล้ว ก็เรียกชื่อผมออกไปหน้าชั้น ชำระบาปด้วยไม้เรียว ตีที่ฝ่ามือหนึ่งเปาะ ในสมุดประจำตัวของผมในสัปดาห์นั้นมีเลข 9 ในช่องความประพฤติ (ปกติ = 10 ไม้พอใช้ = 9 เลว = 8 ใครได้ ต่ำกว่า 8 มีหวังถูก อับเปหิ)

เพื่อความเข้าใจของท่านผู้อ่าน ผมรู้ตัวก่อนแล้วว่าต้องถูก ทำโทษ และเห็นแล้วว่าค้ำกับการที่ได้ใช้อภิสิทธิ์ปีนหน้าต่างกระโดด ออกสองครั้ง ปีนเข้ามาหนึ่งครั้ง เพราะตามปกติวินัยของโรงเรียนอัส-สัมชัญก็คงเหมือนกับวินัยของโรงเรียนอื่นๆ คือห้ามนักเรียนปีนหน้าต่าง แม้แต่ครั้งเดียว และในกาลต่อมาจนกระทั่งผมเรียนจบออกมาเป็น ครู ภราวาทลิมกับผมก็สนิทสนมรักใคร่กันตลอดมา จนกระทั่งจาก กันไปในที่สุด

ผมได้รับบทเรียนอันมีค่าจากแบ็ดไนต์ครั้งนั้นคือ ถ้าเราฟัง อะไรไม่ได้ศัพท์ก็อย่าจับเอาไปกระเดียด นักเรียนที่ตั้งใจจะเรียน นักศึกษา ชั้นอุดมที่จะเรียนวิชาชั้นสูงต่อไป นักค้นคว้าทางวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ ฯลฯ ต้องจับข้อเท็จจริงให้แน่เสียก่อน จึงจะเรียนรู้หรือ วิจัยทางวิชาการได้ ผู้ซึ่งมีหน้าที่วินิจฉัยเรื่องต่างๆ ถ้าเราจับเอาเรื่อง เท็จเป็นเรื่องจริงไม่สืบสวนใคร่ตรองให้แน่นอนเสียก่อนย่อมจะไม่สามารถ วินิจฉัยเรื่องนั้นๆ ได้ถูกต้อง บางคนมีความรู้มาก แต่ทำอะไรผิดพลาด เสมอ สาเหตุส่วนใหญ่ย่อมักจะมาจากความบกพร่องในข้อเท็จจริงที่หามาได้

เรียนเพื่อสอบ หรือสอบเพื่อเรียน หรือเรียนเพื่อเรียน

ผมได้รับจดหมายจากนักเรียนเก่าของคณะเศรษฐศาสตร์มหา-
วิทยาลัยธรรมศาสตร์หลายคน ที่ไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยต่างๆ
ในสหรัฐอเมริกา บางคนมักจะบ่นไปในทำนองที่ว่าเรียนที่มหาวิทยาลัย
อเมริกันนี้ พวกเขาดูหนังสือกันไม่ค่อยทัน แม้พวกอเมริกันเองที่อ่านเร็วเข้า
ใจเร็วก็มักจะดูหนังสือตำราไม่ใคร่ทัน เพราะตามมหาวิทยาลัยอเมริกันเขา
มีสอบได้ (Examination) และทดสอบ (test) กันบ่อยๆ ในภาคการเรียน
หนึ่ง จะต้องมีการทดสอบหลายครั้งและมีการสอบได้อย่างน้อยครั้ง จะ
นั้นถ้าใครอยากจะสอบได้ได้ ก็ต้องรีบๆ เตรียมตัวสอบอยู่เสมอ การอ่าน
หนังสือตำรา เพื่อเตรียมสอบนั้นก็ต้องอ่านแบบกินข้าวที่เรียกกันว่ายัด
เป็นคำไม่สุภาพ คือ รีบๆ อ่าน ไม่ทันได้ย่อย ไม่ทันได้คิด ฉะนั้นเมื่อ
สอบเสร็จแม้ว่าสอบได้ได้คะแนนผ่านไปดีบ้างไม่ดีบ้าง วิชาความรู้ที่
ได้จากการอ่านเตรียมสอบนั้น มักจะบินกลับไปคืนสู่อาจารย์คืนสู่
ตำรา มักจะไม่ติดตัวผู้อ่าน ลืมหมดบ้าง ถ้าเป็นเช่นนี้จริงผมก็ต้องปลง
สังเวชว่า นี่เขาเรียนกันเพื่อสอบ ไม่ใช่เรียนเพื่อแสวงวิชา

ตีพิมพ์ใน อุโฆษสาร 2512 (เขียนและพิมพ์ครั้งแรกในปี 2510)

ในหน้าที่คุณบดีที่ธรรมศาสตร์ มีอาจารย์บางท่านปรารภกับผมว่า ที่อาจารย์สอนอยู่นั้น ใครจะมีการทดสอบเก็บคะแนนไว้บ้างสำหรับนักศึกษา ในระหว่างที่สอนอยู่ เขาไปบวกกับคะแนนสอบไล่ปลายภาคการศึกษา ผมก็เรียนถามอาจารย์นั้นว่า เพราะเหตุใด มักจะได้คำตอบว่า ถ้ามีการทดสอบละก็นักศึกษามักจะขม้มขม้ม ขยันอ่านตำรา และฟังคำบรรยาย ถ้าไม่มีการทดสอบนักศึกษามักจะเนือๆ ไป อ่านบ้างไม่อ่านบ้าง ฟังบ้างไม่ฟังบ้าง ถ้าเป็นเช่นนี้จริง ผมก็ปลงสังเวชว่านี่เขาสอบเพื่อให้เรียน แล้วก็เรียนเพื่อสอบ ไม่ใช่เรียนเพื่อแสวงวิชา

พอปลงสังเวชดังๆ ให้อาจารย์ฟัง อาจารย์ท่านก็ต้องตอบว่านักเรียนของเราไม่เหมือนนักเรียนที่อื่น ถ้าไม่ทดสอบเก็บคะแนนเขาไปรวมกับการสอบไล่ละก็นักเรียนเราจะไม่เอาใจใส่ ขาดเรียนบ้างไม่เข้าห้องสมุดบ้าง เพราะไปตีกลองกับเดินขบวนเชียร์ ถือเป็นเรื่องสำคัญกว่าการเรียน ดูแต่ที่คนบดี้สั่งให้นักศึกษาไปฟังคำบรรยายพิเศษซึ่งเชิญศาสตราจารย์ที่มีชื่อเสียงของโลกมาบรรยายซิ ถ้าไม่เกี่ยวกับการสอบไล่ก็จะไม่ไปฟัง ผมก็ต้องปลงสังเวชว่า อ้อนี่เขาเรียนกันเพื่อสอบ ถ้าไม่สอบก็ไม่เรียน

เมื่อผมเรียนเศรษฐศาสตร์อยู่ที่มหาวิทยาลัยลอนดอนนั้น เขามีภาคการศึกษาปีละสามภาค เรียนสามปีเก้าภาค ถ้าสอบไล่ได้ก็สำเร็จเป็นเศรษฐศาสตร์บัณฑิต ในปีแรกเรียนไปฟังคำบรรยายไป เข้าห้องสมุดอ่านหนังสือตำราไป ภาคแรกก็ไม่ยักมีสอบหรือทดสอบ ภาคสองก็แล้วไม่มีทดสอบ หรือสอบไล่มาสอบกันจริงๆ เมื่อปลายภาคสาม ถ้าสอบได้เขาชมเชยเรียกว่าผ่านการสอบไล่ชั้นกลาง (intermediate) ไปได้แล้ว

พอขึ้นปีที่สอง มหาวิทยาลัยบอกว่าปีนี้เธออ่านหนังสือตำราได้ตาม
ชอบใจ ไม่มีสอบเลยทั้งปี ไปสอบเอาปีที่สาม และสอบในตอนปลาย
ปีเสียด้วย ผมก็เลยขำใจชอบตำราอะไรก็อ่านไปตามความพอใจ หลัก
เศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ การเงินการธนาคารราคาโตว่าอย่างนี้
มาร์ชกาลว่าอย่างนั้น แคนส์มาแปรเป็นอีกอย่าง ฯลฯ อะไรมันถูกอะไร
มันผิด เอามาใช้เมืองไทยได้ไหม ยางกับดีบุกพิเศษอย่างไร รถไฟในประวัติ
เศรษฐกิจมีความสำคัญอย่างไร ทำไมอเมริกาจึงก้าวหน้าไปกว่าอังกฤษ
หรือยุโรป ทำไมนโยบายเศรษฐกิจจึงขัดกับนโยบายสังคม มุสโสลินีปฏิรูป
ที่อิตาลีอย่างไรบ้าง และเกี่ยวกับเศรษฐกิจอย่างไร อารยธรรมตะวันตก
ต่างกับตะวันออกอย่างไร พุทธศาสนาต่างกับศาสนาอื่นอย่างไร ทำไม
รัฐบาลอังกฤษจึงมั่นคงเปรียบกับรัฐบาลฝรั่งเศส ฯลฯ ฯลฯ ผมฟังแล้ว
อ่าน อ่านแล้วคิด คิดแล้วฟัง ฟังแล้วอ่าน อ่านแล้วถกกับเพื่อน ถกแพ้
เพื่อนไปอ่านใหม่ ยังแพ้เพื่อนอยู่อีกก็ถามครู ครูติเตียนกลับไปอ่าน
ใหม่ กลับเอามาชนะครูให้ได้ กลับมาเถียงกับเพื่อนอีก ยิ่งอ่านยิ่งขำใจ
ยิ่งเถียงยิ่งรู้ว่าจนยิ่งจนยิ่งขวนขวาย ฯลฯ ฯลฯ พอปลายปีที่สาม
ปากก็จัด วิชาก็แน่น ครูออกข้อสอบมาก็เอาที่อ่าน ที่เถียงกับเพื่อนกับ
ครูมาบรรยายในคำตอบเป็นฉากๆ ครูบอกว่าวิชาแน่นพอใช้ได้ รับปริญญา
เกียรตินิยมได้ ผมมีความพอใจ ผู้ดูแลนักเรียนพอใจ ให้เงินรางวัล
ยี่สิบห้าปอนด์ไปเที่ยวได้ รัฐมนตรีคลังที่เมืองไทยเจ้าสังกัดมีความพอใจ
เพื่อนๆ ปลงสังเวยว่าเจ้าขรวันนี้ เรียนเพื่อเรียน แล้วยังเรียนเพื่อไว้สอบด้วย
คุณทั้งหลายที่เป็นนิสิตแผนกเศรษฐศาสตร์ คณะพาณิชย-
ศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณคงไม่แตกต่างกับลูกศิษย์

ของผมที่ธรรมชาติรบกวนมากนัก เพราะคุณก็รุ่น ๆ เดียวกัน ความคิดความอ่านก็คงคล้ายคลึงกัน ผมขอถือวิสาสะถามเหมือนกับที่ถามศิษย์ของผมสักหน่อยเถอะ เราจะเรียนเพื่อสอบ หรือสอบเพื่อเรียน เพื่อสอบหรือจะเรียนเพื่อเรียนแล้วถึงเวลาสอบก็เหมือนปะเสื่อ เราก็คาย (หรือหญิง) ซาดิเชื้อ วิชาเกือกก็จะสู้คู่สักหน จะมุ่งอย่างไรแน่?

คุณจะเลือกอย่างไรเป็นเรื่องของคุณ แต่ถ้าเป็นผม ใครมาประมาทว่าถ้าไม่สอบแล้วไม่ควรเรียน ผมจะยอมไม่ได้ เพราะเรามามหาวิทยาลัย พ่อแม่หรือผู้อุปการะให้ทุน (ในกรณีของผมประชาชนทั่วประเทศ) หวังว่าจะให้มาเรียน คติที่พึงยึดถือคือไม่เรียนก็อย่าสอบ ไม่ใช่ถ้าไม่สอบก็อย่าเรียน

คณะเศรษฐศาสตร์ มธ.

15 สิงหาคม 2510

เรียนให้เก่ง

นักศึกษาที่รัก

ในการเขียนเรื่องสำหรับอนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ประจำปี 2510 นี้ ผมจะขอคุยสักหน่อย คำว่าคุยในที่นี้หมายความโอ้อวด นานๆ ที่ฟังอาจารย์โอ้อวดบ้าง หวังว่าคงจะไม่รังเกียจ

มีนักศึกษามาถามผมบ่อยๆ ว่าได้ข่าวว่าคณะดีเรียนเก่ง เรียนอย่างไรจึงเก่ง บางคนกล้าหนอยก็ถามว่า ที่เขาลือกันว่าเรียนเก่งนั้นจริงเพียงใด

คำถามเช่นนี้จะตอบโดยไม่โอ้อวดยอมทำไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ควรพิจารณาข้อเท็จจริงก่อน

ในชั้นประถมและมัธยม ผมเรียนอยู่ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก สอบไล่ ได้คะแนนรวมมักจะไม่ต่ำกว่า 80% บางครั้งพลาดก็ต่ำลงมาบ้าง แต่ไม่ถึง 75% แต่ตั้งแต่มัธยมห้าไปถึงแปด คะแนนส่วนมากใกล้ 90% บางปีก็เกินกว่า 90%

ในการศึกษาชั้นอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ผมเรียนพลาง ทำงานเพลง สอบไล่ได้เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตภายใน

ตีพิมพ์ในหนังสือ เศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ 2510
(เขียนและตีพิมพ์ครั้งแรกปี 2510)

กำหนดสามปีคะแนนส่วนมากได้พอผ่านไป รับพระราชทานปริญญา
ลำดับที่ 65 ในจำนวนรุ่นเดียวกัน 75 คน

ในการศึกษาชั้นปริญญาตรีทางเศรษฐศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัย
ลอนดอนมีการสอบไล่สองครั้งในระยะเวลาสามปี สอบชั้น intermediate
เมื่อปลายปีแรกเข้าใจว่าได้คะแนนไม่สู้ดีนัก (ถ้าดีก็คงจำได้เอามากๆ)
และสอบชั้น finals เมื่อปลายปีที่สาม การสอบ finals มีสอบเขียน
แก้ลักษณะวิชา สรุปว่าได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ได้รับอนุญาตให้เรียน
ปริญญาเอกต่อได้

ในการศึกษาชั้นปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัย
ลอนดอน (หลังจากไปเป็นทหารเสี่ยสามปีกว่า) ไม่ต้องสอบเขียน แต่
ทำวิทยานิพนธ์ (เรื่องเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการควบคุมตึก) และสอบ
ปากเปล่า ได้กระทำสำเร็จภายในสามปี* เอวิทยานิพนธ์มาอ่านใหม่เร็วๆ
นี้ รู้สึกว่าไม่สู้จะวิเศษนัก

---

* ผมเริ่มเรียนใหม่เมื่อเลิกสงครามในต้นปี ค.ศ.1946 เขียนวิทยานิพนธ์เสร็จ และสอบปากเปล่าเสร็จเมื่อปลาย ค.ศ. 1948 แต่พอเวลานั้น
ทางการเมืองไทยโง่กันอย่างชวนให้เสียหายว่า ผมได้โดครมเจ้ากรุงเทพฯ เพื่อ
ร่วมปฏิวัติหรือปฏิวัติซ้อนพี่น้องทางกรุงเทพฯ เคือคร้อใจเขียนจดหมายไปบอก
ทางลอนดอนว่าอย่าเพิ่งเดินทางกลับ จะเป็นอันตราย เพราะเพื่อนฝูงก็ถูกจับ
ไปหลายคน ผมจึงเข้าหาศาสตราจารย์ Robbins ขออย่าเพิ่งให้มหาวิทยาลัย
ประกาศผลสอบไล่ได้ เพราะถ้าสอบไล่ได้แล้วก็ต้องเดินทางกลับถ้าเดินทางกลับ
ตอนนั้นก็อาจจะมียันตราย ศาสตราจารย์ Robbins บอกว่า หมอนี้พิกล ตั้ง-
แต่ตั้งมหาวิทยาลัยยังมีแต่คนเร่งให้ประกาศผลสอบไล่ได้ นีมาขอให้หน่วงไว้แต่
ท่านก็หน่วงให้หลายเดือน

สมมติว่าผลของการเรียนตามข้อเท็จจริงข้างต้นแสดงว่าเรียนเก่ง ปัญหาต่อไปคือเรียนอย่างไร ที่จะบรรยายต่อไปนี้เป็นวิธีการที่ใช้มาแล้ว เฉพาะตัวไม่อาจเอื้อมที่จะแสดงเป็นหลักการสำหรับนานาจิตตัง แต่บางข้อ ก็คงจะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาอื่นได้บ้าง เช่น ความพากเพียร

1.ความพากเพียร ถ้าใครมาบอกเราว่ามีผู้หนึ่งผู้นี้สติปัญญาเลิศ มนุษย์ ไม่ต้องเล่าเรียนอะไรหนักหนา ก็สอบได้ดีและเด่น อย่าเชื่อ เพราะสติปัญญานั้นจริงอยู่ บางคนอาจจะมีดีกว่าคนอื่น แต่การฝึกฝน สติปัญญานั้นไม่มีวิธีอื่นนอกจากใช้ความอดสาหะพากเพียร

เมื่อผมเรียนอยู่มัธยมห้า กำลังคลั่งพลศึกษา เพื่อนๆ เขาชวนให้ออกวิ่งเช้าๆ ก็ตื่นตั้งแต่ตีสามหรือตีสี่ วิ่งบ้างเดินบ้างจากตลาดน้อยมาสนามหลวง (เพื่อนๆ บางคนวิ่งได้หลายรอบ ผมบางทีก็ได้รอบ บางทีก็ครึ่งรอบ) แล้วยิ่งรอบสนามหลวงแล้วกลับบ้าน พอกลับบ้านยังไม่สว่าง จิตใจปลอดโปร่งก็รู้สึกเวลาเช้าตรู่นี้เป็นเวลาเหมาะสำหรับเล่าเรียน ต่อมาแม้จะไม่ออกวิ่งเช้ามากๆ มีเวลาท่องและหาความรู้จากหนังสือได้สักสองสามชั่วโมงก่อนไปโรงเรียน วันละสองสามชั่วโมงนี้เป็นกำไรสุทธิ เพราะปกติมักจะทำการบ้านเสร็จตอนเย็นหรือหัวค่ำก่อนเข้านอน

เมื่อผมเรียนธรรมศาสตร์ กลางวันต้องเป็นครู และครูอัสสัมชัญต้องทำงานหนักตลอดวัน การดูหนังสือธรรมศาสตร์ก็ใช้เวลาค่า และเวลาเข้ามิดส่วนมากมักจะไปค้างกับเพื่อนหลายคนที่กำลังเรียนธรรมศาสตร์อยู่ด้วยกัน

เมื่อผมเรียนอยู่ที่อังกฤษ ยิ่งต้องพากเพียรเป็นพิเศษ เพราะรู้ว่าภาษาอังกฤษเราแพ้เปรียบเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ส่วนมากผมเข้า

ห้องสมุดอ่านตำราตั้งแต่เช้า แล้วออกจากห้องสมุดกลับบ้านเมื่อห้องสมุดปิด คือตอนสามทุ่มครึ่ง ถึงเวลาฟังคำบรรยายหรือเข้าห้องเรียนก็ไปถึงเวลาอาหารก็รับประทานอยู่ในมหาวิทยาลัย หรือในที่ใกล้เคียง (มีเพื่อนนักเรียนไทยอีกคนหนึ่งช่วยบังคับใจซึ่งกันและกัน)

2. การจัดเวลาให้เหมาะสม มนุษย์เราจะเรียนตลอดเวลาไม่ได้ ถ้าทำเช่นนั้นอาจจะมีผลร้าย บางคนอาจจะเสียสติไป ฉะนั้นจึงต้องมีเวลาพักผ่อน เฉพาะอย่างยิ่งใกล้ๆ สอบได้

เมื่อเรียนอยู่ที่อัสสัมชัญ มีวันหยุดคือวันพฤหัสบดี และวันอาทิตย์ แต่มีการบ้านให้ทำ นักเรียนก็มีวันเลือก ถ้าจะทำการบ้านวันพฤหัสบดีเย็นและค่ำวันพุธก็ไม่ทำงาน ถ้าจะหยุดพักผ่อนวันอาทิตย์ ก็รีบทำการบ้านในตอนเย็นและค่ำวันเสาร์เป็นต้น

เมื่อผมเรียนธรรมศาสตร์ เพื่อนๆ กับผมที่ดูหนังสือด้วยกัน มักจะหยุดทำงานค่ำวันเสาร์ และเต็มวันวันอาทิตย์

เมื่อผมเรียนที่อังกฤษ ก็ติดนิสัยพักงานวันพุธตั้งแต่เที่ยงเป็นต้นไป และพักวันเสาร์บ่าย ตลอดจนถึงเย็นวันอาทิตย์ ค่ำวันอาทิตย์เริ่มทำงานเตรียมไปฟังคำบรรยายให้รู้เรื่องในวันจันทร์

ระยะก่อนสอบได้เป็นระยะเวลาที่สำคัญ โดยทั่วไปผมจะต้องพยายามหาเวลาหยุดให้สมองโปร่งก่อนสอบได้ มากน้อยตามความเหมาะสมและจำเป็น ฉะนั้นหมายความว่าระยะเวลาก่อนจะถึงตอนหยุดพักให้สมองโปร่งนั้น ก็ต้องมუทำงานมากเป็นพิเศษ ระยะมุนี้ต่างกันตามกาลเทศะ เมื่ออยู่อัสสัมชัญผมก็มุประมาณสองสัปดาห์แล้วหยุดหนึ่งสัปดาห์รวมเป็นสัปดาห์ก่อนสอบได้ประจำภาค เมื่ออยู่ธรรมศาสตร์มีเวลามุและ

เวลาหยุดน้อย แต่สมมติว่าจะเริ่มสอบในวันจันทร์ ผมก็มูในสัปดาห์ก่อนหน้านั้นทั้งสัปดาห์ จากจันทร์ถึงศุกร์ วันศุกร์เป็นวันได้รุ่ง วันเสาร์วันอาทิตย์เป็นวันนอนพักผ่อน เมื่ออยู่อังกฤษตอนสอบ finals ปลายปีที่สาม (ปีหนึ่งมีสามภาค) ก็มูในภาคที่สองและพักผ่อนในภาคที่สามก่อนสอบได้

ที่เรียกว่าพักผ่อนเพื่อให้สมองโปร่งนั้นก็ทำได้หลายวิธีต่าง ๆ กันแล้วแต่จะชอบ ได้กล่าวมาแล้วว่าเมื่ออยู่ธรรมศาสตร์นั้นผมนอนพักผ่อนเมื่ออยู่อัสสัมชัญผมใช้วิธีเดินเล่น คือตอนเช้าหรือบางทีตอนค่ำ เดินจากบ้านที่ตลาดน้อยมาทางเจริญกรุง เข้าสี่พระยา ออกพญาไท เลี้ยวซ้ายตอนปทุมวันข้ามสะพานกษัตริย์ศึกผ่านวัดเทพศิรินทร์ วงเวียนยี่สิบสองกรกฎ กลับบ้าน (เวลานั้นถนนที่เดินยังเปลี่ยวมืดและสงบ) ขณะที่ได้เดินก็นึกถึงสูตรคณิตศาสตร์ คิดทบทวนปีที่สำคัญในประวัติศาสตร์ ฯลฯ พลาจขมนกขมไม้ไปด้วย เมื่อผมเรียนอยู่อังกฤษ เวลาพักตามปกติก็คือไปดูหนัง เล่นบิลเลียด เป็นต้น แต่เมื่อพักให้สมองโปร่งก่อนสอบได้ในภาค 3 ปีที่ 3 นั้น ผมใช้เวลาตกและอภิปรายกับเพื่อนนักศึกษาด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ และดูหนังมากขึ้น แต่ไม่ดูหนังสื่อ

3. การตกอภิปราย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยม ครูผู้สอนเป็นผู้ที่แนะนำอย่างถี่ถ้วนสมบูรณ์ และเป็นผู้นำในการถามการตอบในห้องเรียน นักเรียนด้วยกันไม่จำเป็นต้องนำเรื่องวิชาเรียนมาถกหรืออภิปรายมากนัก แต่ถึงในชั้นมัธยมก็ตาม ถ้านักเรียนใช้ความคิดอ่านมากเพียงพอ่อมจะเกิดประเด็นให้จุจาววิชันากันได้ และจะเป็นประโยชน์แก่การเรียนมิใช่น้อย ในโรงเรียนมัธยมที่ทันสมัย ครูย่อมส่งเสริมให้มี

การอภิปรายในหมู่นักเรียนเพื่อฝึกฝนให้สามารถใช้ความคิดโดยลำพัง
ได้มากขึ้น

ในการศึกษาชั้นอุดม การถกเถียง และอภิปรายระหว่างนัก-
ศึกษาเป็นของจำเป็น เมื่อผมเรียนธรรมศาสตร์ วิทยาลัยของนักศึกษาที่อภิปราย
ถกเถียงประเด็นในวิชาการต่างๆ มีมาแต่เดิมแล้ว ตั้งแต่ครั้งยังเป็น
โรงเรียนกฎหมาย ฉะนั้น เมื่อคุณหนังสืออยู่กับเพื่อนๆ เป็นหมู่เป็นคณะ การ
อภิปรายโต้เถียงกันก็เป็นของธรรมดา เฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อพวกเราเป็น
พวกที่ไม่ได้ไปฟังคำบรรยายในตอนกลางวันเป็นส่วนใหญ่ การถกอภิปราย
มีผลช่วยให้ แต่ละคนต้องศึกษาต่อ ต้องคิดต่อ แล้วกลับมาถกอภิปราย
ต่อ นี่แหละที่นักปราชญ์สมัยนี้เรียกกันเสียโก้ว่า “บรรยากาศทางวิชา-
การ” (academic atmosphere) แท้จริงก็เป็นสิ่งที่พวกเรานักศึกษา
สร้างกันได้ด้วยพวกเราตัวเอง แต่ถ้าอาจารย์เข้าช่วยแนะด้วยก็ยิ่งดี
ที่บั่นทอนว่ามหาวิทยาลัยเรามักจะไม่มีบรรยากาศทางวิชาการนั้นพวก
คณาจารย์ก็ต้องรับผิดชอบที่ไม่ได้อำนวยให้เกิดขึ้น แต่ไม่ควรลืมนัก
ศึกษาก็สามารถช่วยสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นได้ ถ้าตั้งใจจะทำให้เกิดขึ้นจริง

เมื่อผมเรียนอยู่ที่อังกฤษ ได้พยายามจับกลุ่มเพื่อนๆ นักศึกษา
ด้วยกันสำหรับถกเถียงอภิปรายกันนอกเวลาเรียน เท่าที่จำได้มีอังกฤษ
1 คน อินเดีย 1 คน จีน 1 คน ลังกา 1 คน และไทย 1 คน บางคนถนัดวิชา
นี้ เพื่อนๆ ก็ได้ฟัง เพื่อนๆ ถนัดวิชานั้นเพื่อนคนอื่นก็ได้ฟัง แต่ถึงจะถนัด
ในวิชาเดียวกันตำราที่อ่านก็มีมากเหลือกำลัง พวกเราแยกกันอ่านแล้วมา
เล่าสู่กันฟัง ได้ประโยชน์ทั้งทางแตกฉาน และลึกซึ้ง ยิ่งใกล้สอบ พวกเรา
เล็กลูกหนังสือกันแล้ว แต่ฉบับที่ก๊วยเอ็งนี่เอ้า ขอสอบเก่าๆ มาพลัด

กันตอบคนละข้อสองข้อให้คนอื่นฟังให้คนอื่นทั่ว ความกระจ่างแจ้ง
ในวิชา ก็เกิดขึ้นแต่ละคน สมองก็ไปร้องเพราะไม่ต้องคร่ำครีดย่ออ่านตำรา
ถ้าไม่เข้าใจตอนไหน ก็ซักเพื่อนเอา เวลาจะตอบตอนสอบได้ก็สามารถตอบ
ได้รวดเร็วชัดเจน เพราะได้ซ้อมกันมาแล้ว เคยถูกขัดคอกันมาแล้ว
และเคยหัดอธิบายซึ่งกันและกันมาแล้ว

นักศึกษาที่รัก ที่ผมอธิบายมาข้างต้นนี้ ไม่ใช่เป็นมนต์คาถา
ที่จะนำไปสู่การเรียนเก่ง การเรียนยอมต่อน้องกันเป็นลูกโซ่ จากประถม
ไปมัธยม จากมัธยมไปอุดม ถ้าจะพากเพียรต้องพากเพียรให้ตลอดไปทุก
ช่วง จะเลือกพากเพียรเป็นตอนๆ ก็ได้ หนึ่ง สติปัญญาที่จะนำมาใช้ใน
ชั้นอุดม ต้องอาศัยฝึกฝนมาแต่ชั้นมัธยม ต้องอาศัยความรู้พื้นฐานจาก
มัธยม ถ้าเราเผชิญพบว่าเรบกพร่องอะไรในเบื้องล่าง เช่น ปรากฏว่าอ่อน
ประวัติศาสตร์ไป ตามเขาไมโครทัน ก็ต้องพากเพียรย้อนกลับไปหาความรู้
พื้นฐานเพิ่มเติมให้เพียงพอ เมื่อผมกลับจากสงครามโลกไปเรียนใหม่
รู้สึกว่าย่ำแย่ทางคณิตศาสตร์อ่านตำราไม่เข้าใจ กลุ่มใจนักต้องกลับไปซื้อ
หนังสือแคลคูลัสมาอ่านแล้วให้เพื่อนๆ ช่วย แม้แต่ชั้นปริญญาตรีก็เช่น
เดียวกันรำคาญใจที่เรียนประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ แต่ไม่รู้ประวัติศาสตร์
ชาติอังกฤษพอ ก็กลับไปหาหนังสือชุดมัธยมว่าด้วยประวัติศาสตร์อังกฤษ
มาอ่านเสริมดู ต่อมาภายหลังจึงเกิดความพึงพอใจที่ใครเขาพูดอะไร
กัน เราก็ตามเขาทัน

นักศึกษาในคณะเศรษฐศาสตร์ภาคปกติคงจะมีปัญหาเกี่ยวกับการ
การจัดเวลาให้เหมาะสมมากพอใช้ เพราะบางคนยังไม่สามารถวางตาราง
เวลาทำงานของตนเองได้ ถ้าเป็นเช่นนี้ก็ใครจะแนะนำให้พยายามกำหนด

เวลาเสียให้ตี ชั่วโมงไหนฟังคำบรรยายอะไร ทางมหาวิทยาลัยเขาจัดไว้แล้ว ที่สำคัญที่เราจะต้องพึ่งตัวเองช่วยตัวเอง คือ ชั่วโมงที่ไม่มีการบรรยายจะต้องกำหนดไปว่า เราจะต้องอ่านหนังสือวิชาอะไร แล้วควบคุมใจให้ทำได้ มิใช่ที่เพื่อนฝูงจะชักจูงให้ทำอะไรอย่างอื่นที่สนุกสนานกว่า เราเสียอีกควรชักจูงเพื่อนฝูงให้มาสนับสนุนซึ่งกันและกันให้เล่าเรียน และเมื่อได้กำหนดในตารางเวลาเพื่อไว้แล้วว่า จะมีชั่วโมงเที่ยวจะมีวันสำหรับเล่น ก็ควรจะทำได้ไม่ยากนัก

นักศึกษาในภาคค่ำจะเล่าเรียนได้ยากกว่านักศึกษาภาคปกติ เพราะถ้าใครไม่มีงานทำในภาคกลางวัน และควบคุมใจไม่ได้ ในไม่ช้าก็จะเริ่มชวนกันไปทำอย่างอื่นที่ไม่ใช่การศึกษา และถ้าเริ่มชวนกันไปเป็นนิสัยแล้ว การเที่ยวการเตร่ แม้จะไม่ถึงกับเสเพล ก็ละเลยลามไปเป็นอาเจนิสมัย เช่น เพียงแต่นั่งคุยกันที่ร้านกาแฟ วันแรกก็หนึ่งชั่วโมง ต่อๆ ไปคุยกันไป มากคนมากเรื่องขึ้น ก็ยิ่งเสียเวลามากขึ้น และยิ่งถ้ามีการชักนำไป “ใจแตก” (คำเก่า แต่ได้ความหมายดี) มากๆ เข้าไม่นานอาจจะถึงเสเพล

ฉะนั้นสำหรับนักศึกษาภาคค่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผมขอแนะนำให้พยายามคุมใจของตนให้ดี พยายามจัดตารางทำงานของตนเอง ในเวลากลางวัน ให้มีเรียนมากพอสมควรขยันใจบ้างพอหอมปากหอมคอ แล้วควบคุมใจคนให้ปฏิบัติตามคำสั่งของตนเองจนได้ ถ้าใครหาอาชีพทำในตอนกลางวันได้ ก็ดีเหมือนกันจะเป็นประโยชน์หลายสถานกันใจแตกได้ง่ายขึ้น

มีผู้ปกครองนักศึกษาภาคค่ำหลายคนมาบ่นให้ฟังว่า บุตร

หลานของตนนั้นเรียนภาคค่ำแล้วกลับบ้านดึก ปรากฏว่าที่ดึกนั้น ดึกจริง ๆ คือถึงสองยามหรือห้าทุ่ม แท้จริงการเรียนภาคค่ำเรียนถึงสองทุ่มก็เลิก แม้จะขยันเข้าห้องสมุดอีกก็คงไม่เกินชั้นโมงครึ่ง ใครกลับบ้านดึกถึงห้าทุ่มน่าจะไม่ใช่เพราะเรียนน่าอดสู ผมอยากจะเสนอให้ผู้ปกครองส่งพี่เลี้ยงมาคอยรับกลับบ้านแบบนักเรียนอนุบาล

ข้อคิดเหล่านี้เขียนขึ้นให้นักศึกษาเกิดสติรำลึกได้ว่า เรามาเรียน ต้องเรียนให้เก่ง วิธีที่จะเรียนให้เก่ง ก็ได้กล่าวไว้ตามประสบการณ์ แต่ถ้าใครมีวิธีที่ดีกว่า ก็ยิ่งดี ข้อที่ควรจำต่อไปก็คือ นักศึกษามิใช่จะมีหน้าที่ต่อตนเองที่จะเรียนให้เก่งเท่านั้น จะต้องเรียนให้เก่งกว่าครูบา-อาจารย์ด้วย มิฉะนั้นโลกจะเจริญได้อย่างไร

ประวัติอ.ป๋วย อึ๊งภากรณ์

เกิดเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2459 ที่ตลาดน้อย อ.สัมพันธวงศ์
พระนคร

การศึกษา

พ.ศ.2476 สำเร็จชั้นมัธยมศึกษา แผนกภาษาฝรั่งเศส จากโรงเรียน
อัสสัมชัญ พระนคร

พ.ศ.2480 ธรรมศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการ
เมือง

พ.ศ.2484 ปริญญาตรีทางเศรษฐศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง (B.Sc.
(Econ.) Hons I) London School of Economics มหาวิทยาลัยลอน-
ดอน (เป็นผลให้ได้รับทุน Leverhulme Studentship เพื่อศึกษาต่อใน
ระดับปริญญาเอกทันที)

พ.ศ.2492 ปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์ (Ph.D.) London School
of Economics มหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ

พ.ศ.2499 วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร กรมเสนาธิการกลาโหม
กระทรวงกลาโหม (ข้าราชการนักศึกษา รุ่นที่หนึ่ง)

การทำงาน

พ.ศ.2476-2480 ครูโรงเรียนอัสสัมชัญ พระนคร

พ.ศ.2480-2481 ตำบลภาษาฝรั่งเศสให้กับศาสตราจารย์ชาวฝรั่งเศส มหา-
วิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

พ.ศ.2485-2488 รับราชการในกองทัพแห่งสหราชอาณาจักร (British
Army Pioneers Corps) เพื่อเข้าร่วมขบวนการเสรีไทยในประเทศอังกฤษระหว่าง
สงครามโลกครั้งที่สอง

พ.ศ.2492 รับราชการในกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง
พ.ศ.2492-2499 เศรษฐกร ผู้อำนวยการคลัง และผู้เชี่ยวชาญ
การคลัง กระทรวงการคลัง

พ.ศ.2496 รองผู้อำนวยการแห่งประเทศไทย (ดำรงตำแหน่งอยู่ 7
เดือน)

พ.ศ.2499-2502 ที่ปรึกษาเศรษฐกิจการคลัง ประจำสถานเอกอัครราช-
ทูตไทย ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ

พ.ศ.2501-2502 รองประธานคณะกรรมการตีบุก สภาตีบุกระหว่างประ-
เทศ (International Tin Council) ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ

พ.ศ.2502-2504 ผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ สำนักนายกรัฐมนตรี

พ.ศ.2502-2514 ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

พ.ศ.2505-2515 ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวง-
การคลัง

พ.ศ.2507-2515 คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ.2507-2515 ที่ปรึกษากระทรวงการคลัง

พ.ศ.2513 ศาสตราจารย์พิเศษ (Visiting Professor) ที่ Woodrow
Wilson School, Princeton University สหรัฐอเมริกา

พ.ศ.2514-2516 ศาสตราจารย์พิเศษ (Visiting Professor) ที่
University College (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น Wolfson College) Cambridge
University ประเทศอังกฤษ

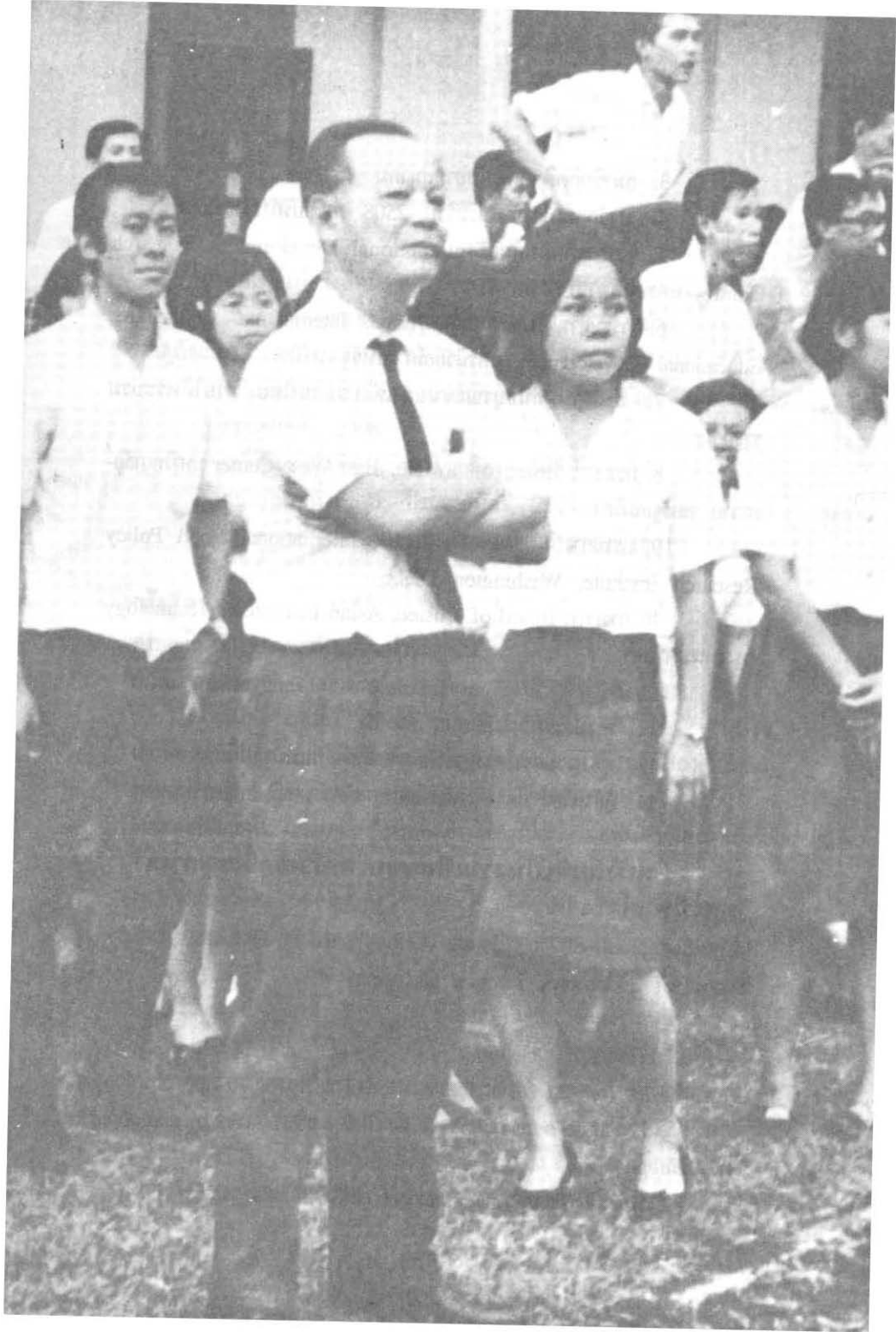
พ.ศ.2516-2518 สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

พ.ศ.2517-2518 ประธานคณะที่ปรึกษาฝ่ายเศรษฐกิจของนายกรัฐมนตรี
(สัญญา ธรรมศักดิ์)

พ.ศ.2518-2519 อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำแหน่งและเกียรติประวัติอื่นๆ

1. ศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. สมาชิกกิตติมศักดิ์ London School of Economics
มหาวิทยาลัยลอนดอน

3. สมาชิกกิตติมศักดิ์ สยามสมาคม
4. รางวัลแมกไซไซ ประจำปี 2508 สาขาบริการสาธารณะ
5. ผู้ว่าการกิตติมศักดิ์ International Development Research Centre นครออตตาวา แคนาดา
6. กรรมการ Board of Trustee, International Council for Educational Development นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา
7. ประธานมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์
8. กรรมการ Board of Trustee, East-West Center มหาวิทยาลัยฮาวาย สหรัฐอเมริกา
9. กรรมการ Board of Trustee, International Food Policy Research Institute, Washington D.C.
10. กรรมการ Board of Trustee, Asian Institute of Technology กรุงเทพมหานคร
11. ผู้ว่าการ A Siam Institute of Management มนิลา
12. รองประธานมูลนิธิโกมล คีมทอง
13. ผู้อำนวยการโครงการพัฒนาชนบทลุ่มแม่น้ำแม่กลอง
14. ผู้อำนวยการโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หนังสือที่เป็นงานเขียนของอ.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ วิทยานิพนธ์

“The Economics of Tin Control.” Unpublished Ph D. Thesis, London School of Economics. London University, 1949

หนังสือภาษาอังกฤษ

Best Wishes for Asia. Bangkok : Klett Thai, 1975, 707 pp

A Siamese for All Seasons: Collected Articles by and about Puey Ungphakorn

Komol Keemthong Foundation, 1981 [Fourth Edition, 1984]

ตำราภาษาไทย

การคลัง

ฉบับพิมพ์ครั้งที่หนึ่ง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2496, 160 หน้า
ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง, ประมวลมิตร, 2498, 272 หน้า

เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย

ฉบับพิมพ์ครั้งที่หนึ่ง, คณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2498

ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง, ประมวลมิตร, 2499

ฉบับพิมพ์ครั้งที่สาม, ประมวลมิตร, 2504

ฉบับพิมพ์ครั้งที่สองและสาม เขียนร่วมกับคุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร

หนังสือทั่วไป

“คำพูดและนักเขียน.” สำนักพิมพ์ร่วมสาส์น. 2511

“สันติประชาธรรม.” สำนักพิมพ์เคล็ดไทย. 2516. พิมพ์ครั้งที่สอง, 2517
พิมพ์ครั้งที่สาม, 2528

“เสียชีพอ่าเสียสิ้น.” สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517. พิมพ์ครั้งที่สอง, 2523

“อุดมคติ.” จุดสารมุลนิธิโกมล คีมทอง, 2517.

“เหลียวหลังแลหน้า.” กองทุนเพื่อชมบท สำนักศูนย์บัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2519.

“แนวทางสันติวิธีหลัง 6 ตุลาคม 2519.” สำนักพิมพ์ประกายพริก, 2521.

“เศรษฐศาสตร์ของปวย อึ้งภากรณ์.” สมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์, กรกฎาคม
2523.

“อันเนื่องมาแต่ 6 ตุลาคม 2519.” มุลนิธิโกมล คีมทอง พิมพ์ครั้งแรก 6 ตุลาคม
2523.

“คำให้กาของ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ กรณีเหตุการณ์ 6 ตุลาคม” สำนักพิมพ์สนุกนิก
พิมพ์ครั้งแรกเนื่องในวันเกิดของนายปวย อึ้งภากรณ์ เมื่อ 9 มีนาคม
2524. สำนักพิมพ์มุลนิธิโกมล คีมทอง พิมพ์ครั้งที่สองเมื่อเดือน
พฤศจิกายน 2525

“การศึกษาในทัศนะของข้าพเจ้า” มุลินธิโกมล คีมทอง กุมภพันธ์ 2530.
“ศาสนธรรมและการพัฒนา.” มุลินธิโกมล คีมทอง, 2530.

หนังสือแปล

மாகาเรத் อังภากรณ์. “การสงเคราะห์ประชาชนในประเทศอังกฤษ.” กรุงเทพฯ
สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง. 2496. 60 หน้า. ป่วย อังภากรณ์
แปลจากเรื่อง Social Welfare Service in England.

